

איל קונטאקט

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

11

ביטאון מרכז משה דוד גאון לתרבות הלאדינו ✦ ניסן תשע"ה

ד. ימי עיון – קיימנו את יום העיון העשירי בסדרה "היבטים בתרבות הלאדינו" יחד עם הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו ומרכז סלטי באוניברסיטת בר-אילן. הפעם היה זה יום עיון מיוחד שכן כל המרצים היו תלמידים שהציגו את עבודותיהם בפני קהל שוחרי שפת הלאדינו וחוקריה וכך התוודענו לדור ההמשך של חוקרי הלאדינו. לא בכדי כינינו יום זה בשם "ביכורים".

ה. ערבי השקה – ערכנו שני ערבי השקה. האחד לכבוד ספרה של ד"ר נינה פינטו אבקסיס (המוזכר לעיל) והשני, בשיתוף המחלקה לספרות עברית, לכבוד יצירתו של הסופר יצחק גורמזאנו גורן המוקדשת לדונה גרסיה-מנדס. היצירה כוללת קוורטט של ארבעה רומנים לפי התחנות הגאוגרפיות בחייה של דונה גרסיה.

ו. פרויקטים מחקרניים – כל אחד מחוקרי המרכז ממשיך בניהול פרויקט מחקר משלו: **מילון המרכיב העברי בחכיתיה** (פרופ' יעקב בן טולילה); **לחשי ריפוי מגיים** (פרופ' תמר אלכסנדר וד"ר אליעזר פאפו); **מכתבי משפחת חולי** (ד"ר גילה הדר); **הסיפור החכיתי** (פרופ' תמר אלכסנדר ופרופ' מריה חוסה קאנו מגרנדה).

ז. פרסים ותפקידים – ברכות לפרופ' תמר אלכסנדר על מינויה ליושבת הראש של הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו; ברכות לד"ר אליעזר פאפו על זכייתו בפרס בן-צבי על ספרו **והתלת לבנך ביום ההוא**, המוקדש לפרודיות בלאדינו על ההגדה של פסח.

אוניברסיטת בן-גוריון שנועדו למלגות לתלמידים מצטיינים בתחום תרבות יהודי ספרד.

המשכנו לפעול כרגיל בחמשת הנתבים הקבועים: מחקר, הוראה, אמנות ותרבות, קהילה וקשרי ציבור.

הנתיב המחקרי

א. פרסומי המרכז: איל פריזנטי, דמתה לתמר, ספר יובל לפרופ' תמר אלכסנדר – המפעל הגדול השנה הוא הוצאה לאור של שלושה כרכים במסגרת כתב העת שלנו **איל פריזנטי** ח'ט-י'. כרכים אלו מוקדשים לפרופ' תמר אלכסנדר לכבוד פרישתה לגמלאות וכוללים 45 מאמרים בארבע שפות שנכתבו על ידי עמיתים ותלמידים. הכרכים יוגשו לתמר בכנס שייערך לכבודה בחודש מאי.

ב. ספרים בתמיכת המרכז – תמכנו בהוצאה לאור של ארבעה ספרים: א. ספרה של ד"ר נינה פינטו אבקסיס **הטווס, המגוהץ וחצי האישה** העוסק בכינויים, הומוור ופולקלור של יהודי טטואן דוברי החכיתיה; ב. פרופ' יעקב ברנאי **המראָה של אירופה**, על הקהילה היהודית באיזמיר במאות ה'ז וה'ח; ג. יצחק גורמזאנו גורן **קדחת ונציאנית**, רומן על דונה גרסיה-מנדס; ד. מתילדה כהן-סראנו **סיפורים מכל הזמנים** – המשפחה.

ג. כנסים – ערכנו כנס באילת במסגרת סדרת הכנסים שלנו "ימי גאון ספרד". נציגי מרכז גאון ייצגו את המרכז בהרצאות בכנסים מרכזיים שנערכו הקיץ בחו"ל: הכנס לתרבות יהודי ספרד במדריד, הכנס לחקר מדעי היהדות באירופה בפרזו והכנס לתרבות ארצות הים התיכון, במרביה שבדרום ספרד.

קוראים יקרים,

הפעם, לא כמו בכל שנה, המידעון יוצא לאור בסוף אפריל ולא בדצמבר. המידעון מכוון ליום ההתכנסות של שוחרי מרכז גאון ומעכשיו יתקיים האירוע סמוך ליום העצמאות, מועד פטירתו של בנימין (בני) גאון ז"ל, מייסד המרכז. המידעון הפעם סוקר פעילות של שנה וחצי ולא רק שנה אחת. עבר עלינו קיץ קשה שאת רובו בילינו במרחבים המוגנים בגלל מבצע "צוק איתן" והתקפות הטילים על הדרום. פעילות המרכז, כמו של כל האוניברסיטה, הייתה משותקת בתקופה זו. נוסף לכך גם הצמצום התקציבי עמו אנו נאלצים להתמודד. נקווה שהשנים הבאות תהיינה טובות יותר. למרות זאת נוכל לציין כמה הישגים חשובים השנה:

ברכות לפרופ' **תמר אלכסנדר** שמונתה על ידי שרת התרבות, לימור לבנת, ליושבת הראש של הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו במקומו של מר יצחק נבון שיכהן כנשיא הרשות. אנו מאחלים לה הצלחה רבה בתפקיד מרכזי זה.

כתב העת **איל פריזנטי** יצא השנה לאור במתכונת מורחבת הכוללת שלושה כרכים (45 מאמרים) שמוקדשים לפרופ' תמר אלכסנדר לרגל פרישתה.

בזכות **ד"ר אליעזר פאפו**, קיבל מרכז גאון תרומה של 150,000 דולר משוחרי

עיצוב גרפי: ספי עיצוב גרפי
עריכת לשון: נילי גרבר

פרופ' תמר אלכסנדר וד"ר אליעזר פאפו התמנו על ידי שרת התרבות לימור לבנת כחברים במועצת הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו. בנוסף, פרופ' תמר אלכסנדר נבחרה לכהן כחברת הדירקטוריון של יד בן צבי. וד"ר אליעזר פאפו נבחר לפורום הצעירים של האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים תשע"ה. תמר פרשה לגמלאות באחד באוקטובר 2014, אולם על פי הזמנת נשיאת האוניברסיטה פרופ' רבקה כרמי, היא ממשיכה לנהל את מרכז גאון.

נתיב ההוראה

א. קורסים - השנה הצענו ארבעה קורסים שעסקו בלאדינו: שפה, ספרות ותרבות ו-13 קורסים בחקר השירה העברית בספרד לפני הגירוש. בסך הכול 17 קורסים.

ב. מלגות ופרסים לתלמידים - בזכות ד"ר אליעזר פאפו, קיבלנו תרומה של 150,000 דולר, מלגות לארבע שנים עבור חמישה תלמידים מתקדמים מצטיינים בתרבות יהודי ספרד. מלגות אלו יאפשרו לתלמידים לפנות זמן ולהתקדם בכתיבת התזות. בפרס גאון זכו השנה על בסיס תחרותי ארבעה תלמידים מאוניברסיטאות שונות. כן המלצנו על חמישה תלמידי תואר ראשון שקיבלו מלגות עידוד מטעם הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו.

ג. תלמידים לתארים מתקדמים - ארבעה תלמידים סיימו השנה את עבודות התואר השני, שניים מהם בהצטיינות; ארבעה ממשיכים בכתיבת התזות; חמישה תלמידים חדשים - שלושה לתואר שני ושניים לתואר שלישי. בסך הכול - 13 תלמידים לתארים מתקדמים. כל אלו מעידים על העלייה בהתעניינות בתרבות הלאדינו ועל בניית דור חדש של חוקרים.

ד. חילופי סטודנטים עם אוניברסיטת גרנדה - הסכם זה שהחל ביוזמת מרכז גאון ממשיך לפעול בהצלחה. השנה הגיעה אלינו סטודנטית מאוניברסיטת גרנדה וסטודנט מאוניברסיטת בן גוריון נסע ללמוד שם.

ה. הוראה בחו"ל - כמו בכל שנה, גם השנה לימד ד"ר אליעזר פאפו קורס מרוכז בתרבות הלאדינו במסגרת הסדנה "אמנות ומסורת יהודית", שמינית במספר, באוניברסיטת בלגרד.

נתיב תרבות ואמנות

א. ההתכנסות השנתית העשירית של שוחרי מרכז גאון הוקדשה לסיכום עשר שנות

פעילות המרכז. תמר סיכמה את "תמרורי הדרך" בליוויית מצגת. נערך טקס חלוקת "פרסי גאון" לתלמידים מצטיינים וטקס הענקת אות אביד הלאדינו. האירוע הסתיים במופע מיוחד של יהורם גאון. נכחו למעלה מ-450 איש.

ב. "אות אביד הלאדינו" המוקיר פעילות בהתנדבות לקידום הלאדינו באזור הדרום, הוענק השנה לרוני ארזי על הקמת "אירמאנוס" - עמותה לקידום תרבות הלאדינו בבאר שבע והדרום.

ג. ערבי מוזיקה, שירה ותאטרון - העלינו השנה 12 מופעי שירה, מוזיקה ותאטרון, רובם במסגרת כנסים וערבי השקה. גולת הכותרת הייתה מופע באורך מלא של יהורם גאון ומופע של להקת אנסמבל לפולקלור.

הנתיב הקהילתי

א. סלון גאון - קבוצת המשתתפים ב"סלון גאון" (כמאה איש) המשיכה להיפגש מדי חודש בחודשו לשמיעת הרצאות בלאדינו ובעברית סביב נושאים הקשורים בתרבות יהודי ספרד.

ב. עמותת אירמאנוס - חברי העמותה בשיתוף מרכז גאון ערכו בתחילת השנה ערב לכבוד כינון העמותה, ובסיומה - ערב נוסף של שירים מדרום אמריקה ושירי לאדינו. כן ארגנה העמותה שלושה סיורים בדרום: לנחל הבשור, למצפה רמון וליקבי יין.

ג. הוראת שפת הלאדינו - שני קורסים שנועדו לחברי הקהילה: לאדינו למתחילים ולאדינו למתקדמים, ממשיכים לפעול בהצלחה עם כ-25 לומדים.

ד. פרלמנט לאדינו - ביוזמת חברי "אירמאנוס" מתקיימים מפגשים שבועיים שבהם משוחחים החברים אך ורק בלאדינו.

ה. תרבות החכיתיה - ערכנו באשדוד ערב הוקרה לתרבות החכיתיה ובו שירים ומחזה בניב זה. אורחת הכבוד הייתה פרופ' לינה אמסלם מאוניברסיטת ולנסייין שבצרפת. האולם המכיל 150 מקומות היה מלא ורבים מן הפונים נותרו, לצערנו, ללא כרטיסי כניסה.

ו. יוזמות משפחתיות - הכרזנו על פרויקט חדש לפיו אנו מעודדים "יוזמות משפחתיות". דהיינו, חברי קהילה אוספים חומרים ומתעדים בעזרתנו את תולדות משפחתם.

ז. פרדות - בצער רב נפרדנו השנה מארבעה מחברינו: גבי פרץ ז"ל; חנה שם טוב ז"ל; אליהו וד"ר אסתר חוטר ז"ל. יהי זכרם ברוך.

קשרי ציבור

א. איל קונטאקטו - בכל שנה יוצא לאור ביטאון המרכז **איל קונטאקטו** המדווח לקהל שוחרי הלאדינו על פעילויות המרכז. הביטאון מופיע בעברית, אולם למען חברינו בחו"ל, אנו מפרסמים את דבר המערכת הן בלאדינו והן באנגלית.

ב. אורחים - השנה אירחנו את: א. נשיאת המכון ליחסי תרבות בין האיים הבלאריים וישראל, ז'קלין טוביאס מפלמה די מיורקה; ב. פרופ' לינה אמסלם מפריז, חוקרת תרבות החכיתיה; ג. סבסטיאן דה לה אוברה, מנהל "בית ספרד" בקורדובה; ד. שגריר בולגריה בישראל, דימטר מיכאלוב.

ג. מפגש בבית רחל גאון - גם השנה הזמינה רחל גאון את חברי ועדת ההיגוי של המרכז לנהל את ישיבת תכנון השנה בביתה סביב ארוחה ואירוח חם.

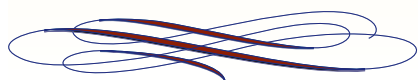
ד. מרכז גאון במדיה - כמו בכל שנה, חוקרי המרכז מוזמנים להתראיין באמצעי התקשורת השונים (עיתונות, רדיו, טלוויזיה). השנה, בעקבות הכרזת ממשלת ספרד על הענקת אזרחות לצאצאי המגורשים, רבו הפניות לראיונות בנושא זה.

ה. אתר המרשתת (אינטרנט) והפייסבוק של מרכז גאון - עדכנו את אתר המרכז במרשתת ואת הפרופיל שלנו בפייסבוק, ואתם מוזמנים לבקר בהם. כתובת האתר מופיעה במשבצת פרטי המרכז בגיליון זה. הקבוצה שלנו בפייסבוק, בשם "גאון ספרד", מונה כבר 1,215 חברים, והיא בין היחידות ברשת חברתית זו שכל דיוניה מתקיימים אך ורק בלאדינו. את כל החוברות של **איל פריזנטי** ושל **איל קונטאקטו** ניתן למצוא בפייסבוק, בקבוצות דיון מיוחדות שהוקמו לשם כך, והן נושאות את שמותיהם של כתב העת (*El Presente*) ושל הביטאון שלנו (*El Kontakto*).

ו. הדים - ידידי מרכז גאון ושוחרינו - נשמח לשמור אתכם על קשר רצוף. אנו מעוניינים בתגובות על פעילויותינו, בהצעות וביוזמות; אנא כתבו אלינו ונפרסם את מכתביכם במדור "הדים".

בברכה,

העורכים: **פרופ' תמר אלכסנדר, פרופ' יעקב בן-טולילה, ד"ר אליעזר פאפו**

תמר אלכסנדר

שושנה וייך-שחק פרסמו השתיים מהדורה של המחזמר בלאדינו **שירי אסתר**, שהוצג בסלוניקי ב-1932, ערב הכיבוש הנאצי: **לעת כזאת, מחזה מוזיקלי לפורים בשאלוניקי** (1994).

מטרת המחקר הגדולה של תמר היא לאפיין ולייחד את מכלול הסוגות העממיות של תרבות יהודי ספרד. מלבד הספרים על הסיפור לסוגיו השונים, הפתגם והמחזה, היא פרסמה למעלה ממאה מאמרים שונים, ביניהם על סוגות נוספות כמו: החידה הספרדית-יהודית, הזיקה בין שיר לפתגם, סיפורי חלום, אגדות שבחים, מעשיות נשים, הבדיחה והאנקדוטה, וסיפורים אישיים מפי ניצולות שואה מיוון. כמה מאמרים מבוססים על מקורות כתובים בלאדינו כמו מדרש מעם לוּעוּ (המכשף בלעם, דמות אלכסנדר מוקדון, סיפור חולדה ובור, בשבחי האר"י ועוד) וכן דמות האישה בקופלאס של יוסף הצדיק מאת אברהם טולידו.

ספר נוסף הנמצא עתה בתהליך כתיבה בשיתוף **ד"ר אליעזר פאפו**, אף הוא ככל קודמיו חדשני ופורץ לתחום שעדיין לא נחקר: **מגיה ספרדית-יהודית** תוך התמקדות בלחשי ריפוי.

הקובץ **אוצרו של אבא**, בשיתוף המורה של תמר, **דב נוי**, כולל מאה סיפורים וסיפור מפי יהודי ספרד. האסופה השנייה יצאה לאור בספרדית ובאנגלית והיא מוקדשת לדמות אחת - **הרמב"ם**. גם אסופה זו בנויה באותה מתכונת של הערה לכל סיפור, פירוט מקורות ומבוא נרחב וכוללת מאה סיפורים. האסופה

נרחבות של תיעוד מידענים, כשהיא מיישמת את כלי המחקר שרכשה בלימודי ספרות, פולקלור, ומחשבת ישראל אך בעיקר חזרה אל שפת ילדותה ספרדית-יהודית (לאדינו), שפת התקשורת עם סבתה.

שנות המחקר הרבות וההעמקה בתרבות זו הניבו שלושה ספרים מקיפים, בכל אחד 500-700 עמודים; כל אחד ראשון בסוגו ובהיקפו. ספרים אלו הציבו את הספרות העממית (הפרוזה והפתגם) שבעל פה בלאדינו על מפת המחקר.

א. **מעשה אהוב וחצי, הסיפור העממי של יהודי ספרד** (2000). הספר זכה בפרס טולדאנו, למחקר הטוב ביותר של השנה בתחום יהודי ספרד. הוא תורגם ועובד לאנגלית ופורסם בדטרויט בשנת 2008 בהוצאת אוניברסיטת ויין סטייט תחת הכותרת: *The Heart is a Mirror - The Sephardic Folktale*

סמואל ארמישטאד, גדול חוקרי תרבות יהודי ספרד בדורנו, ראה בו את הספר הקובע בספרות עממית יהודית-ספרדית ואת המחברת הגדיר, כפי שפרסם על גב הספר, "חוקרת מבריקה ומומחית בינלאומית לפולקלור ספרדי יהודי".

ב. **מילים משביעות מלחם, לחקר הפתגם הספרדי-יהודי**, 2004. ספר זה הוא פרי תחום חדש שאליו נכנסה תמר, במסגרת מחקרה על הפולקלור הספרדי-יהודי - תחום הפתגם. אף הוא ספר פורץ דרך שקודם לו פורסם רק ספר אחד על הפתגם הספרדי-יהודי ואף הוא בפער של ארבעים שנה.

ג. **מילה בשעתה זהב מעלתה, הפתגם הספרדי-יהודי בצפון מרוקו** (2008) הוא תוצאה של פרויקט מחקרי מקיף שזכה לתמיכה של האקדמיה הלאומית למדע. הוא נכתב במשותף עם **פרופ' יעקב בן-טולילה**, בעצמו יליד טטואן השולט בשפת בני המקום, החכיתיה. יש כאן שיתוף פעולה בין שני חוקרים - האחד בלשן ורעות חוקרת ספרות ותרבות - כשכל אחד תרם זווית מחקר אחרת לפתגם. בשונה מן הספרים הקודמים, זהו גם אוסף מדעי של פתגמים. נעשתה כאן עבודת ענק של איסוף אלף פתגמים בחכיתיה.

סוגה נוספת אותה בדקה תמר היא המחזה העממי. בשיתוף האתנר-מוזיקולוגית

דמתה לתמר, ספר היובל לפרופ' תמר אלכסנדר

כרכים ח'-ט' של **איל פריזנטי** מוקדשים לפרופ' תמר אלכסנדר לרגל פרישתה לגמלאות. את הספר ערכו פרופ' יעקב בן-טולילה, פרופ' יובל הררי, ד"ר חיים וייס וד"ר אליעזר פאפו, הוא כולל 45 מאמרים שנכתבו על ידי עמיתים ותלמידים מהארץ והעולם, בארבע שפות שונות.

בפתחו של הספר נכתב: תמר היקרה, קובץ מחקרים זה מוגש לך באהבה ובהערכה מחברייך, עמיתייך ותלמידייך כאות הוקרה על מחקרייך שהתוו לנו, לא פעם, דרך והשראה, על ההשקעה הרבה שהשקעת בטיפוח ובקידום תלמידייך, על התפקידים הרבים שמילאת באוניברסיטה ועל פועלך הציבורי לקידום תרבות הלאדינו בארץ ובעולם.

תמר סיימה את לימודי התואר הראשון באוניברסיטה העברית בספרות עברית ובהיסטוריה של עם ישראל בהצטיינות יתרה והתקבלה למסלול ישיר ללימודי דוקטורט. היא החלה את כתיבת התזה על סיפורי ספר חסידים. מסיבות משפחתיות עברה ללוס אנג'לס ושם באוניברסיטת קליפורניה, לאחר שסיימה בהצטיינות את לימודי המ"א, המשיכה את כתיבת הדוקטורט ואף ניצלה את שהותה כדי ללמוד תחום שהיה חדש לה - תחום הפולקלור. עם שיבתה לישראל (1977) הוזמנה כמרצה תקנית מן המניין למחלקה לספרות עברית באוניברסיטת בן-גוריון. וכאן חלה התפנית המשמעותית בדרכה המחקרית. מחסידות אשכנז, מגרמניה הימית ביניימית, היא עברה לחקר תרבות קבוצת המוצא שלה - ספרדים דוברי לאדינו - לחקר התרבות העכשווית שלהם, כולל עבודות שדה

מעשרת ספרי הילדים הטובים ביותר באותה שנה. קובץ סיפורים אתיפויים בשם **תרת** ומדריך למורה, הקרוי **ספר המעשיות** המלווה בתכניות טלוויזיה לילדים. היא ערכה ספר דו-לשוני, עברית לאדינו - **שמחת פורים**. כעת היא מכינה ספר סיפורים נוסף לילדים, ממורשת יהודי ספרד, המוקדש **למקדה עיר השוטים**.

כשעבדה במשרד החינוך, יזמה וערכה עיתון היסטורי בשם **רשומות איספמיה** - עיתון על גירוש יהודי ספרד, שתיאר את מאורעות 1492 כמאורעות אקטואליים של עיתון יומי. במסגרת מרכז גאון היא מוציאה לאור ביטאון שנתי המפרט את פעילות המרכז במשך השנה שחלפה בשם **איל קונטאקטו**. עד עתה יצאו לאור עשר חוברות, בכל אחת כשישים עמודים.

אך יותר מכול חשובים התלמידים הרבים, בעיקר אלו שתמר הדריכה בכתיבת מחקרים לתואר שני ושלישי ובכך הכשירה דור צעיר וחדש של חוקרי לאדינו שיקבעו את עתיד הלאדינו בדורות הבאים.

תמיכה בספרים

הטווס, המגוהץ וחצי האישה: כינויים, הומור ופולקלור בשיח היום-יום של יהודי טטואן דוברי החיכתיה מאת: נינה פינטו אבקסיס, הוצאת מכון בן-צבי, ירושלים תשע"ד

מרכז גאון תמך בהוצאה לאור של ספר זה שהוא עיבוד והרחבה של עבודת הדוקטור של המחברת שנכתבה בהנחיית **פרופ' גלית חזן רוקם** מהאוניברסיטה העברית, ו**פרופ' יעקב בן-טולילה** מאוניברסיטת בן-גוריון. זהו ספר פורץ דרך מכמה סיבות. קודם כול, הוא עוסק בתרבות שלא זכתה לתשומת לב מחקרית רבה ורק לאחרונה אנו רואים התעוררות ביחס לתרבות זו. ודבר שני, זהו ספר שעוסק בסוגה מינורית: כינויי שמות, נושא שלא זכה למחקר מנקודת מבט פולקלוריסטית. מנייתוח הכינויים כמו: החתולה la gata,

באוניברסיטת בן-גוריון (2004), מרכז בראשו היא עומדת עד היום ועליו גאוותה, מרכז שצבר מוניטין בארץ ובעולם כולו כמרכז מחקרי מוביל, תומך בסטודנטים ואף מקיים פעילות קהילתית ציבורית. מלבד זאת היא נבחרה פעמיים לכהן כראש המחלקה לספרות עברית וייסדה באוניברסיטת בן-גוריון את החטיבה לפולקלור בראשה עמדה שנים רבות. מחוץ לאוניברסיטת בן-גוריון, היא נבחרה פעמיים לוועד המנהל של האיגוד העולמי למדעי היהדות, ולוועד המנהל של חברת ספרד. בשנים 1992-1993 הוזמנה לכהן כיועץ מדעי ראשי לתרבות יהודי ספרד, במשרד החינוך. בכל שנה היא מארגנת כנסים, ימי עיון וערבי השקה לספרים חדשים. כל אלו הם רק דוגמאות ספורות להיקף פעילותה.

חדשנותה במחקר התבטאה גם בפעילותה במנהל האקדמי, בעיקר בהקמת תכניות חדשות כמו התכנית לספרויות יהודיות (יידיש ולאדינו). היא כיהנה בוועדות מרכזיות באוניברסיטה, בפקולטה ובמחלקה כמו הסנט, הוועדה המרכזת או הוועדה לקידום נשים באקדמיה.

תמר, כפי שכתבה במקומות שונים והצהירה בראיונות שונים בתקשורת, רואה את החוקר כמי שמעורב בפעילות ציבורית וקהילתית, כמי שתורם לקידום ערכים ולהנחלת מורשת תרבותית ואינו ספון רק במגדל השן האקדמי שלו. תמר מאמינה בחשיבות של חברה רבת-תרבותית בישראל וחשיבות ההשתייכות גם למעגלים קטנים יותר מכלל החברה. תמר מימשה תפיסה זו בעיקר ביחסה למורשת תרבות הלאדינו. היא הקימה חוג קהילתי בבאר שבע הנפגש כל חודש. היא מרצה בהתנדבות בחוגים מקבילים בכל הארץ. היא נבחרה כחברת המועצה של הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו מאז 1997; היא חברת המועצה של הפדרציה הספרדית, וכיהנה כחברת המועצה של המרכז החינוכי הספרדי בירושלים, כחברת הוועד של אגודת יידידות ישראל ספרד וכחברת ועדת תרבות של ועד העדה הספרדית ועדות המזרח בירושלים. גולת הכותרת לפעילות רבת-השנים למען תרבות הלאדינו היא המינורי ליו"ר של הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו (2015).

תמר פרסמה ספרים שנועדו לאנשי הקהילה ולציבור הרחב כמו קובץ סיפורים לילדים, **שבעת אגוזי הפלא**. הספר נבחר לאחד

נערכה בשיתוף **פרופ' אלנה רומרו** מהמועצה המדעית העליונה של ספרד וזכתה לכמה מהדורות.

פעילותה המחקרית של תמר התבטאה אף בעריכת קבצים מחקריים, ספרי יובל ודברי קונגרסים. אך בעיקר חשוב לציין כי תמר ייסדה עם עמיתים שני כתבי עת, כל אחד בתחום אחר של עבודתה המדעית: **מחקרי ירושלים בפולקלור יהודי** שנוסד ב-1981, ו**איל פריזנטי מחקרים בתרבות יהודי ספרד** שנוסד בשנת 2007.

פעמיים הוזמנה תמר לכהן כעורכת אורחת בכתב העת *EJJS* של האגודה האירופית למדעי היהדות. המוניטין שרכשה הוביל להזמנתה כפרופסור אורחת באוניברסיטאות יוקרתיות בחו"ל כמו אוניברסיטת ייל, אוניברסיטת הקומפלוטנסה במדריד (זכות מענק מחקר תחרותי כל-אירופי - ארסמוס מונדי) ואוניברסיטת גרנדה.

היא הוזמנה לשאת הרצאות עוגן (KEY NOTE SPEAKER) והרצאות מליאה בכנסים שונים בארץ ובעולם. כמו כן, הוזמנה לכהן כשופטת של פרסים יוקרתיים כמו פרס בן צבי ופרס ביאליק.

הישגיה זכו להכרה ולהוקרה. בשנת 1997 העניק לה נשיא אוניברסיטת בן-גוריון, קתדרה חדשה לחקר יהדות ספרד עליה היא מופקדת עד היום. היא זכתה לפרס תחרותי מטעם נשיאת אוניברסיטת בן-גוריון על הצטיינות מחקרית, ופרס הצטיינות תחרותי נוסף מטעם הרקטור. כאמור, ספרה זכה לפרס טולדאנו. בשנת 2012 הוענק לה אות המופת של "מסדר המעלה האזרחי" מטעם חוואן קרלוס מלך ספרד על הישגים מחקריים בתרבות יהודי ספרד.

בשנים 2008-2012 נבחרה לכהן כחברת מל"ג, המועצה להשכלה גבוהה. שם היא מכהנת גם היום כחברת ועדת אלון, ועדת מעו"ף המעניקה מלגות תקן לסטודנטים ערבים, וועדת המינויים לפרופסורים מכללתיים. היא אף הוזמנה לכהן בוועדה בינלאומית של מינרבה להענקת מלגות לסטודנטים ישראלים וגרמנים (2003-2007).

לתמר היה תמיד חשוב להיות מעורבת בחיים האקדמיים באמצעות מילוי שורה של תפקידים בכירים. בראש וראשונה, ייסוד מרכז משה דוד גאון לתרבות הלאדינו

סיפורים מכל הזמנים – המשפחה מאת: מתילדה כהן-סרנו

בשנת תשע"ב יצא לאור בתמיכת המרכז כרך א' של ספר זה המוקדש לסיפורים שעוסקים ב"חברה" (ראו כתבה באיל קונטאקטו 9 עמוד ד). השנה תמך המרכז בהוצאה לאור גם של כרך ב' העוסק בסיפורים על המשפחה. אף לכרך זה מצורף תקליטור שבו מתילדה קוראת מסיפוריה.

קדחת ונציאנית מאת: יצחק גורמזאנו גורן

זהו הכרך השלישי בקוורטט שכתב הסופר **יצחק גורמזאנו גורן** על חייה של דונה גרסיה-מנדס, היא חנה נשיא. כל אחד מארבעת הרומנים מתמקד בתחנה גאוגרפית אחרת בביוגרפיה של דונה גרסיה: ליסבון, אנטוורפן ועתה ונציה. הסופר משרטט עיר קודחת ותוססת שסוחפת את דונה גרסיה. היא אמנם ממשיכה לנהל את אימפריית הפיננסים שלה, אך בוונציה היא מוצאת זמן גם לסיפור אהבה עם רופא יהודי, וכל זאת תוך כדי ההכנות להברחת משפחתה לאיסטנבול.

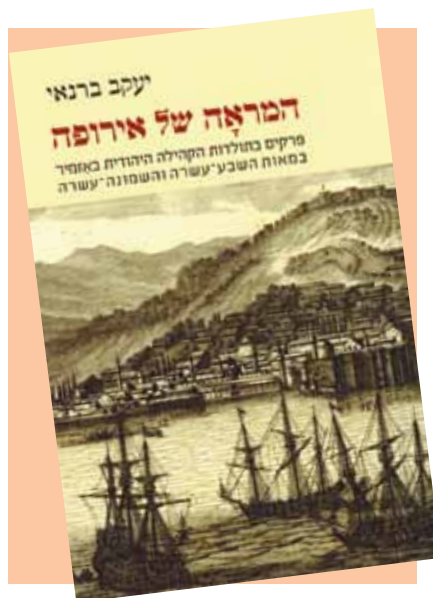

כנסים שאורגנו על ידי המרכז

ימי גאון ספרד - סוף שבוע בטעם לאדינו

זו השנה השנייה שמרכז גאון עורך בשיתוף "ארקאדאש", קהילת יוצאי טורקיה בישראל, סוף שבוע של לימוד ובילוי באילת. המשתתפים יצאו ביום חמישי מבאר שבע במיניבוס מיוחד, והגיעו לאילת לקראת הצהריים. בערב חזו במופע המרגש של האחים **גיא ורועי זוארץ**: לאדינו ופיוט מהבית. גיא שר את הרומנסות והפיוטים המוכרים בעיבודים מוזיקליים ייחודיים

המראה של אירופה: פרקים בתולדות הקהילה היהודית באיזמיר במאות השבע-עשרה והשמונה-עשרה מאת: יעקב ברנאי, הוצאת כרמל, ירושלים תשע"ה

ספרו של יעקב ברנאי

איזמיר הייתה עיר חשובה כבר בתקופה ההלניסטית ואוכלוסייתה היוונית נשארה מרכיב דומיננטי עד ראשית המאה ה-17. בסוף המאה ה-17 החלו העות'מאנים לפתח את נמל איזמיר והיא הפכה לעיר תוססת ועשירה. הספר מתאר את תולדות הקהילה היהודית באיזמיר במאות י"ז-י"ח. שער ראשון עוסק בתולדות הקהילה והחברה היהודית; שער שני מוקדש לרבנות, לחכמי איזמיר, ביניהם בולט הרב חיים בנבנשיתי. פרק מיוחד מוקדש לשבתאי צבי שנולד ופעל בעיר זו; השער השלישי מתמקד בקשריה של קהילת איזמיר עם ארץ ישראל. המחבר, פרופ' יעקב ברנאי, הוא פרופסור (אמריטוס) לתולדות עם ישראל באוניברסיטת חיפה, וחוקר את תולדות היהודים באימפריה העות'מנית, שבתאות והיסטוריוגרפיה יהודית של העת החדשה.

השנה תמך מרכז גאון בשני ספרים נוספים שיצאו לאור בחודשים הקרובים:

הגווייה El cadaver או נינה הבלונדית Nina la rubia, עולה הווי החיים בקהילת יהודי טטואן. מנושא קטן לכאורה עולות שאלות נכבדות כמו שאלת הגדרת גבולות הקבוצה, וזהות אתנית; שאלות של מגדר: מעמד האישה לעומת הגבר, האב; היחסים עם קהילות יהודיות שכנות כמו טנג'יר ושאוואן; היחסים עם המוסלמים. עולה גם דיון נרחב בהומור ובמאפייניו. אך העיקר הוא כי באמצעות ניתוח הכינויים נחשפת השפה הפנים-קהילתית האידיויסינקרטית הייחודית לחברי הקהילה שזר לא יבינה. קווי ייחוד אלו המבטאים את הזהות הקבוצתית עלו גם מחקר הפתגמים החכתיים שנחקרו על ידי פרופ' תמר אלכסנדר ופרופ' יעקב בן טולילה ופורסמו בספר **מילה בשעתה זהב מעלתה**. מבחינה זו, ספרה של **נינה פינטור אבקסיס** על הכינויים הוא המשך ונדבך נוסף לקו מחקרי זה שהתבטא בביטויים ובפתגמים ובא לחלץ את קולה הייחודי של הקהילה. נינה היא חוקרת בת הקבוצה ודוברת ילידית של השפה, מה שאפשר לה גישה ונגישות לתוך העולם הסגור של הקהילה וכך לפענח את הצופן אותו מבטאים הכינויים. מוסיפים לשבחו של הספר, המבנה המהודק, מן המעגל המצומצם אל הרחב, והניתוח המעמיק והרגיש. בסוף הספר: נספחים, ביבליוגרפיה מקיפה, רשימת הכינויים ואפילו תקליטור וידאו ושמע שמאפשר לא רק לקרוא ניתוח על, אלא לשמוע ולראות את בני הקהילה עצמם. פרופ' יעקב בן-טולילה כותב על גב הספר: "המחברת השכילה תוך מיומנות מדעית להציג תמונה אמينة, מגוונת ומלבבת, שאינה חפה מביקורתיות, של קהילה חשובה ומיוחדת במינה, שהייתה עד כה שכוחה מבחינה תודעתית". מחברת הספר היא חוקרת ומלמדת במרכז לחקר הלאדינו על שם נעימה ויהושע סלטי באוניברסיטת בר-אילן ובאוניברסיטה הפתוחה. במהלך לימודיה, זכתה נינה במלגת הצטיינות מטעם מרכז גאון. אנו מאחלים לנינה המשך הצלחה בדרכה ומצפים לפרסומיה הבאים.

בלאדינו. **ד"ר גילה הדר** הרצתה על מכתבים ועל ספרי זיכרונות של משפחת חולי.

הכנס למדעי היהדות בפריז: הכנס נערך בסוף יולי 2014 בפריז. זהו הכנס המרכזי של האגודה האירופית למדעי היהדות. **פרופ' יעקב בן-טולילה** הרצה על הומור והמצאה בלשון החכיתיה; **פרופ' תמר אלכסנדר** הרצתה על לחשים מגיים בלאדינו.

סדנת מחקר בנירנברג: **ד"ר אליעזר פאפו** הרצה במרס 2015 על שיטות ספרדיות יהודיות להגדת עתידות בסדנת מחקר בינלאומית שנערכה בנירנברג, גרמניה.

היבטים בתרבות הלאדינו - יום העיון העשירי: ביכורים

גם השנה ערך המרכז יום עיון לשוחרי תרבות הלאדינו בכל הארץ בשיתוף הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו. השנה אוחדו הכוחות גם עם מרכז סלטי באוניברסיטת בר-אילן והמרכז האתני רב-תחומי ענבל. האירוע התקיים ב-31 במרס 2014 באולם סוון דלל. ייחודו של יום זה לעומת קודמיו הוא שכל המרצים בו היו תלמידים. המטרה הייתה לאפשר לתלמידים מצטיינים להציג את עבודותיהם כדי לעודדם בהמשך דרכם המחקרית, וכן לאפשר להכיר את דור הממשיכים של חוקרי תרבות הלאדינו ואת תחומי העניין שלהם. התלמידים הגיעו מאוניברסיטאות שונות כדי שתתקבל תמונה רחבה על הנעשה בארץ בתחום הלאדינו. ארבעה מביניהם זכו בפרס גאון: **הדר פלדמן, דב ליפשיץ, תמיר קרקסון ואביעד מורנו**. הדר פלדמן הלומדת באוניברסיטה העברית הרצתה על "שירת המאמינים" הם בני כת השבתאים. דב ליפשיץ מאוניברסיטת בן-גוריון הרצה על סיפורים על בתי כנסת ספרדיים בירושלים. אביעד מורנו, אף הוא מאוניברסיטת בן-גוריון, התמקד בקהילה אחת, יהודי צפון מרוקו דוברי חכיתיה, והרצה

שלך, צאי והשיגי אותו". לאווירה הנעימה נוספו תנאים של מלון לאונרדו: מרחב, ברכה, אוכל מעולה ושופע, ואפילו קניון במרחק הליכה.

השתתפות חברי מרכז גאון בכנסים

בכל שנה, גם השנה ייצגו חברי מרכז גאון את המרכז בהרצאותיהם בכנסים שונים בישראל ובחו"ל. הרצאות אלו לא רק מפיצות את פעילות מרכז גאון בקרב הקהילה האקדמית, אלא אף תורמות לקידום חקר תרבות יהודי ספרד בכלל ותרבות הלאדינו בפרט. להלן רק כמה דוגמאות:

כנסים וימי עיון בישראל

ד"ר גילה הדר הרצתה על היבטים שונים של תרבות הלאדינו בסלונקי באוניברסיטת בר-אילן; ביום עיון על יהדות טורקיה; במכללה לגמלאים ובחוגים קהילתיים שונים. **פרופ' תמר אלכסנדר** הרצתה בפסטיבל למדעי היהדות בגליל; בבית התפוצות; במרכז שז"ר; בשבת תרבות בתאטרון הבימה וביום עיון לתרבות הלאדינו. הרצאות נסובו על היבטים שונים בספרות הלאדינו שבעל פה: סיפורים ופתגמים. **ד"ר אליעזר פאפו** הרצה בכנס אגודת "ספרד" ובכנס באוניברסיטה העברית על היבטים שונים של לחשי ריפוי וידע מגי.

כנסים בחו"ל

כנס האגודה לחקר תרבות ארצות הים התיכון בדרום ספרד: הכנס התקיים בחודש מאי במרביה אשר בספרד. **פרופ' תמר אלכסנדר** הרצתה על היבט אחר של לחשי ריפוי מגיים בלאדינו.

הכנס לחקר תרבות יהודי ספרד במרדריד: בכנס זה, בראשית יולי 2014, הרצו **פרופ' תמר אלכסנדר** ו**ד"ר אליעזר פאפו** על היבטים שונים בניתוח לחשי ריפוי מגיים

שחיבר רועי לכבוד המופע, ובין שיר לשיר תיבל בסיפורים עצובים ומצחיקים מילדותו, על הסבתות רקלינה ופרלה ועל סבא יקו והבורקס. למחרת הנעים בקולו **אהרן פרה** בשירים ובסיפורים ירושלמיים, ובצהריים - שירה בציבור עם **מושיקו כהן**. יום הכנס, שמונה במרס, הוא גם יום האישה הבינלאומי, ועל כן הוקדשו ההרצאות לנשים ספרדיות. **ד"ר גילה הדר** מאוניברסיטת חיפה וחברת צוות מרכז גאון, הרצתה על מקומה ותפקידה של האישה הספרדייה בחברה המסורתית, בעיקר בניהול הבית ובחינוך הילדים ומהן עברה לתיאור נשים חזקות, מפורסמות ויוצרות כמו דונה גרסיה-נשיא, מלכת הפיניסים במאה הט"ז, הסופרת **לאורה פאפו**, והציירות **ציונה תג'ר** ו**סולטנה סורז'ין**. **פרופ' תמר אלכסנדר** הראתה באמצעות סיפורי עם שנשים נהגו לספר לנשים, מה היה הדימוי העצמי הרצוי של האישה בעיני האישה. לא אישה צייתנית ופסיבית כמו במציאות המסורתית, אלא אישה אקטיבית, חכמה ויפהפיה שהיא עצמה בוחרת לה את בן זוגה ולשם כך מוכנה לצאת לדרך חתחתים ולהתגבר על מכשולים רבים. היגוד סיפורים בקרב החברה הנשית היה מוסד חברתי שאפשר לנשים המבוגרות להעביר לנשים צעירות בדרך עקיפה מסר שלא העזו לנסחו במפורש: "אל תחכי לנסיך

אייל פרץ, גיא זוארץ ותמר אלכסנדר

מפגשי עיון וערבי השקה

**הטווס, המגוהץ וחצי
האישה: כינויים, הומור
ופולקלור בשיח היום-יום
של יהודי טטואן
דוברי החכיתיה
מאת: נינה פינטו אבקסיס**

מרכז גאון בשיתוף שגרירות ספרד בישראל, הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו ומכון סרוונטס ערכו יחדיו ערב השקה לספרה החדש של ד"ר נינה פינטו אבקסיס (על הספר ראו לעיל עמ' ד-ה). מנהלת מכון סרוונטס כרמן אלברודריגז ושגריר ספרד בישראל ה"מ פרננדו קרדירה-סולר פתחו את הערב בדברי ברכה. פרופ' תמר אלכסנדר שהנחתה את הערב סקרה את הספר, חשיבותו ותרומתו לחקר הפולקלור בכלל ולחקר תרבות החכיתיה בפרט. לאחריה הרצו ד"ר שושנה וייך-שחק על רפרטואר השירים בחכיתיה, וד"ר אסתר יוהאס על "השמלה הגדולה" שלבשו נשות מרוקו בעיקר ביום נישואיהן. המשורר והסופר

יום עיון ביכורים, משה שאול, סגן יו"ר הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו

ומשה שאול. בין לבין הנעימה למשתתפים ריינה בן-אבו ילידת צפון מרוקו שהופיעה בהתנדבות, בשירת לאדינו. היום נחתם במופע אמנותי עם הזמרת ניצה טרמין. היה זה יום מיוחד במינו וראוי שיהיה ראשון לימים נוספים שכאלו.

על הגירתם ועלייתם לארץ. תמיר קרקסון, מאוניברסיטת תל אביב הרצה על אליעזר בן-יהודה ויחסו לספרדים, ופנינה מאור מאוניברסיטת בר-אילן דיברה על תרגום האוטו-אמנציפציה ללאדינו בסלוניקי. פתחו את היום בדברי ברכה: פרופ' תמר אלכסנדר, מר יצחק נבון וכרמל גוטליב-קמחי. הנחו את המושבים השונים: פרופ' שמואל רפאל

ערב השקה לד"ר נינה פינטו אבקסיס

יום עיון ביכורים

מבחינה היסטורית, תרבותית וספרותית. הספר עוסק בפרודיות שנתחברו על ההגדה של פסח בשפת הלאדינו בדורות האחרונים, פרודיות המשקפות את השילוב בין המסורת הטקסטואלית-ליטורגית הישנה לבין העולם המתחדש והבעיות שהציג בפני קהילות יהודיות בפזורה הספרדית אשר התמודדו עם שינויים רבים שהזמן גרמם. במקביל לתרגום מדויק של הטקסטים וביאור מפורט שלהם, מעמיד פאפו בפניו כארבעים פרודיות העוסקות - כל אחת בסגנונה שלה, בדרכי עיצובה המיוחדות ובהקשריה המתחלפים - בדרך שבה ראו קהילות שונות את עצמן ואת עולמן דרך עיבוד מרתק (שצחוק ודמע משמשים בו בערבוביה) של טקסט מקודש ומסורתי".

עוד ברכות מגיעות לד"ר אליעזר פאפו על בחירתו לפורום הצעירים של האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים תשע"ה.

פרופ' תמר אלכסנדר התמנתה על ידי שרת התרבות והספורט, לימור לבנת, לחברה במועצה הציבורית של יד בן צבי.

הן ד"ר אליעזר פאפו הן פרופ' תמר אלכסנדר התמנו לחברים במועצה הציבורית של הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו. אליעזר הוא נציג אוניברסיטת בן-גוריון במקום תמר שיצאה לגמלאות.

ברכות לפרופ' תמר אלכסנדר על מינויה ליו"ר הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו. כידוע לרובנו, בשנים האחרונות, היה עתידה של הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו מוטל בספק, בראש ובראשונה עקב היוזמה התחיקתית שקראה לביטולן

בן-גוריון הרצתה על היחסים בין היסטוריה וספרות, על משמעותו של רומן היסטורי בכלל, ועל הרומן השני על דונה גרסיה, "מלכת הפיננסים", בפרט. **פרופ' תמר אלכסנדר** שוחחה עם יצחק גורמזאנו גורן, על יחסו להיסטוריה, על בחירתו בדונה גרסיה לה קדיש ארבעה רומנים ולמעלה מעשרים שנות עבודה, על כתיבה בגוף ראשון כאישה, ועל הנשים והערים השונות ביצירותיו: בלאגש לעומת דונה גרסיה, אלכסנדריה לעומת ונציה. המחבר ורעייתו השחקנית **שושה גורן**, המחזיו דיאלוגים מתוך הספר, וכך החיו בפני הקהל את הדמויות ואת התקופה. הנחה את הערב **פרופ' אמנון רזי קרקוצקין**, ראש המחלקה להיסטוריה של עם ישראל. היה זה ערב עשיר ומרתק.

פרסים ותפקידים

ברכות לד"ר אליעזר פאפו שזכה בפרס בן צבי על ספרו "והיתלת לבנך ביום ההוא". הספר יצא לאור בהוצאת מכון בן צבי ובסיוע מרכז גאון. עם צאת הספר לאור, נערכו לכבודו שלושה ערבי השקה. להלן קטע מתוך מכתב נימוקי השופטים: "ועדת הפרס החליטה לאחר בחינה מעמיקה של הספרים שהוגשו כמועמדים לפרס להעניק אותו לספרו של חוקר צעיר, ד"ר אליעזר פאפו, שהפליא להגיש מחקר מבריק הכולל מבוא מרשים ומחקר בסיסי מדוקדק בטקסטים מרתקים

מואיז בן הראש קרא כמה משיריו וריגש את הקהל. בפתחת הערב האזנו לקולה המיוחד של הזמרת **מור קרבסי** שמתמחה במוזיקת לאדינו וחכיתיה. כלת הערב, נינה, חתמה את הערב בדברים על הנושא: "על מה צחקו יהודי טטואן?" והביעה תודות לכל מי שסייעו לה במהלך לימודיה ופרסום הספר. האולם היה גדוש בקהל, ועם היציאה ציפה לכולם כיבוד נדיב וטעים בנוסח מרוקני-ספרדי. איך אפשר בלי?

ערב עיון לספרי יצחק גורמזאנו גורן: דונה גרסיה

בשיתוף המחלקה לספרות עברית, המחלקה להיסטוריה של עם ישראל ומכון הקשרים לחקר הספרות והתרבות היהודית והישראלית ערך המרכז ב-18.11.14 ערב לכבוד ספריו של **יצחק גורמזאנו גורן** על דונה גרסיה: השקר הקדוש (2010), מלכת הפיננסים (2013), קדחת ונציאנית (בדפוס) מלכות טבריה (בכתובים). הספרים עוקבים אחרי התחנות הגאוגרפיות בביוגרפיה של דונה גרסיה: ליסבון, אנטורפן, ונציה, איסטנבול. לאחר דברי פתיחה מאלפים של **ד"ר חביבה ישי**, ראש המחלקה לספרות עברית, נישאו שתי הרצאות מרתקות: **פרופ' עליזה מיוחס ג'ינאו** (אמריטוס) מהמחלקה להיסטוריה באוניברסיטת תל אביב דיברה על הרקע ההיסטורי של משפחת מנדס ואנוסי פורטוגל. **ד"ר בתיה שמעוני** מהמחלקה לספרות עברית באוניברסיטת

פרופ' אביגדור שזן מעניק את פרס בן-צבי לאליעזר פאפו

יצחק ושושה גורן, ערב השקה ליצחק גורמזאנו גורן

לחשי ריפוי מגיים

ד"ר אליעזר פאפו בשיתוף **פרופ' תמר אלכסנדר** עורכים מחקר נרחב על לחשי ריפוי מגיים בלאדינו, עברית וארמית. הקורפוס כולל כמאתיים לחשים מתוך שישה כתיב יד הנמצאים באוניברסיטה העברית. ניתוח הלחשים הוא בשיטות מחקר מתחום הספרות, הבלשנות והפולקלור. הפרויקט שנמשך ארבע שנים זכה במענק תחרותי של הקרן הלאומית למדע בסך 119,000 דולרים.

הסיפור בחכיתיה

פרופ' תמר אלכסנדר ופרופ' מריה חוסה קאנו מאוניברסיטת גרנדה חברו לעריכת מחקר משותף על הסיפור האישי בקרב דוברי חכיתיה. המחקר נתמך על ידי אוניברסיטת גרנדה והחונטה של אנדלוסיה. הוא מבוסס על עבודת שדה בקרב הקהילה. הראיונות מתנהלים בשלושה מוקדים גאוגרפיים אליהם היגרו יוצאי צפון מרוקו (בעיקר טטואן וטנג'יר): ספרד (בעיקר: סאוטה, מליליה, גיברלטר); דרום אמריקה (בעיקר ונצואלה וארגנטינה) וישראל (בעיקר אשדוד ומושבי הדרום). הראיונות התמקדו בשאלת ההגירה ובסיבותיה, ההסתגלות למקום החדש, המשכיות ושינוי, מסורת וחידוש.

כרך מיוחד על תרבות יהודי ספרד בכתב עת אירופי

פרופ' תמר אלכסנדר הוזמנה לערוך חוברת מיוחדת עבור כתב העת של האגודה האירופית למדעי היהדות (European EJJS) (Journal for Jewish Studies) החוברת מוקדשת לתרבות הספרדית-יהודית שבעל פה ומתמקדת במחקר הנערך עתה בישראל. זוהי עדות נוספת לפריחה האקדמית בישראל בתחום זה. החוברת כוללת שישה מאמרים: שני הראשונים עוסקים בשירה: **ד"ר שושנה וייך-שחק** ממפה ומסווגת את הסוגות הקלסיות: רומנסה, קופלה וקנטיגה, על פי שיטה בין-תחומית שהיא פיתחה. **פרופ' שמואל רפאל** בודק את

לנו במערכת איל קונטאקטו, אין ספק שקשה היה למצוא בישראל היום מישהו יותר מתאים למשימה קשה זו. תחת שרביטה של תמר, הפך מרכז גאון לאחד המוקדים החשובים והנחשבים בעולם של חקר תרבות הלאדינו והפצתה, ואנו בטוחים שהיא תוביל גם את הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו לפסגות חדשות. יחד עם כל שוחריו אנחנו מאחלים לה הצלחה מרובה וסייעתא דשמיא. עלי והצלחי, את ראויה למשימה והיא ראויה לך.

מילון למילים עבריות בחכיתיה

פרופ' יעקב בן-טולילה מסיים עתה הכנתו של מילון לרכיב העברי בחכיתיה (הספרדית-היהודית של צפון אפריקה). בדומה למילונים אחרים המציגים את היסודות העבריים בלשונות יהודיות כגון מילונו של **דוד בוניס** המציג את המרכיב העברי בג'ודזמו (לאדינו), גם המילון הזה מבקש לתאר את הלקסיקון העברי המשולב בשיח ובכתיבה החכיתיים מן הבחינות הסמנטית, המורפולוגית והתרבותית. אמנם כבר נכתבו בעבר מילונים כלליים לחכיתיה אך הטיפול ביסוד העברית היה מצומצם ולא פעם שגוי, בעיקר משום שהמחברים לא שלטו בשפה העברית. מילון זה שנכתב על ידי פרופסור ללשון עברית בא להשלים את החסר בתחום זה ולהציג תמונה מלאה ומדויקת של המרכיב העברי בחכיתיה.

של מכלול הרשויות הקיימות והתכתן לרשות לאומית למורשות עם ישראל, אחת ויחידה. בצל איומה של יוזמה זו, נשמר הסטטוס קוו. אולם, באחרונה, השתכנעה ממשלת ישראל שדין של הרשויות הגדולות, הרשות הלאומית לתרבות והרשות הלאומית לתרבות היידיש, המאגדות תחת כנפיהן תרבויות יהודיות של מספר רב של מדינות, אינו דומה לדין של רשויות שהוקמו כדי לטפח מורשת של יוצאי מדינה אחת בלבד. כך, הוחלט על המשך קיומן של שתי הרשויות הגדולות, ומשרד התרבות והספורט, בראשותה של השרה **לימור ליבנת**, הממונה על שתי הרשויות, החל לפעול מיד להקמת המועצה החדשה. מלאכת ההרכבה לא הייתה קלה, ועברה יותר משנה עד שהיא הושלמה. המועצה החדשה גדושה בחוקרי לאדינו, פעילי הקהילה ואישי ציבור מוכרים, אשר נבחרו לשמש כחברי המועצה בגין תרומתם לשימור, לטיפול ולהנצחה של תרבות הלאדינו. פרופ' תמר אלכסנדר וד"ר אליעזר פאפו, שניהם מונו על ידי השרה לבנת לחברי המועצה החדשה. ברגע שהסתיימה מלאכת ההרכבה, היה על השרה למנות למועצה החדשה גם יו"ר חדש. דון יצחק נבון, הנשיא החמישי של מדינת ישראל והיו"ר הראשון של הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו, התמנה לנשיא הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו. במקביל, נבחרה גם הנהגה חדשה. הצלחתו של מרכז גאון, אותו ניהלה פרופ' אלכסנדר מאז הקמתו, וסוג המשימות העומדות בפני הרשות בשנים הקרובות, הביאו את השרה להפקיד את הנהגת הרשות בידיה הנאמנות של פרופ' אלכסנדר.

תמר מצד אמה נולדה למשפחה ספרדית, שהגיעה מסופיה שבבולגריה לישראל לפני שלושה דורות. בילדותה בילתה ימים מרובים בבית סבתה אסתר אסידו לבית ירוחם עמה דיברה רק לאדינו. בני משפחת הסב, משפחת אסידו, שהגיעה לישראל ממרוקו, אף הם דוברי לאדינו. לאחר סיום הדוקטורט שעסק בחסידות אשכנז, עשתה תמר תפנית והחליטה להקדיש גם את חייה המקצועיים למורשת הלאדינו עליה גדלה. מאז עברו 35 שנים שבהן פרסמה תמר למעלה מעשרה ספרים ולמעלה ממאה מאמרים, כולם בתחום מורשת הלאדינו. היא הקדישה את זמנה ומרצה לא רק למחקר אלא אף לקידום תרבות הלאדינו בישראל הן באמצעות מילוי תפקידים שונים הן באמצעות מעורבות ציבורית.

הוראה

קורסים בלאדינו: ספרות, שפה ותרבות

מפאת קוצר היריעה פורטו רק תכני הקורסים שעוסקים בתרבות הלאדינו. המתעניינים יוכלו לקרוא את תקצירי הקורסים שעוסקים בשירה העברית בספרד לפני הגירוש באתר המחלקה לספרות עברית.

ד"ר אליעזר פאפו

עריכה ואידאולוגיה

יהדות ספרד פיתחה לפחות שלוש שיטות להגשת אגדות התלמוד לציבור. בעוד ר' יצחק אבוהב ור' ישראל אלנקווה סידרו את האגדות לפי שבעה נושאים מרכזיים (מכאן גם שמן של שתי הקומפילציות: מנורת המאור). בעל "הגדות התלמוד" האלמוני ור' יעקב אבן-חביב התקדמו לפי סדר התלמוד, פסחו לרוב על הדיונים ההלכתיים והותירו כמעט אך ורק את החומרים האגדיים שבכל מסכתא. הדרך השלישית חודשה במאה ה"ח, באימפריה העות'מאנית. במשך כ-150 שנה, עשרה מגדולי הרבנים הספרדים כתבו את מדרש מעם לועז, המביא את האגדות התלמודיות בצורת פירוש מקיף על התנ"ך.

סוגות וסוגיות בספרות היהודית הכתובה

מגירוש ספרד (1492) ועד השואה, ספרדית-יהודית הייתה שפת הדיבור היומיומית של היהודים הספרדים באימפריה העות'מאנית ובצפון מרוקו, ובמקביל לעברית היא שימשה אף ככלי ליצירה ספרותית עשירה וענפה. בהתחלה הייתה זו ספרות בעלת אופי מסורתי (דתי ודיקטטי) מובהק, אך עם המודרניזציה החלה להיכתב גם ספרות חילונית בספרדית-יהודית. הקורס עסק במכלול סוגותיה של ספרות זו, המסורתיות (שירת קודש, מדרש, מוסר) והמודרניות (שירת חול, סיפור קצר, נובלה, מחזה, רומן, ספרות היתולית). הקורס גם התייחס ליסודות העממיים שבכל אחת מסוגות אלו.

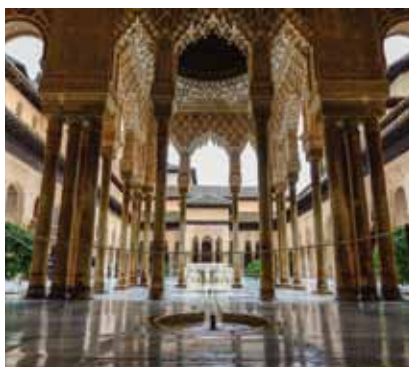
אלהמברה, גרנדה

ממשיכה את התרבות המסורתית הספרדית הקודמת, ובמה היא מחדשת? כיצד ואיך היא מסתגלת לחברה הישראלית? כיצד להסביר את התחייה וההתלהבות מתרבות זו בישראל של השנים האחרונות? ומעבר לכך עולה שאלת הזהות האתנית: מהם המאפיינים הייחודיים לתרבות היהודית-ספרדית? במה היא שונה מקבוצות אחרות? כיצד תוצרי התרבות שבעל פה משמשים ביטוי לזהות זו? יש לקוות שקובץ זה ענה ולו חלקית על שאלות חשובות אלו.

מכתבי משפחת חולי

ד"ר גילה הדר סיימה פרויקט מחקרי על מכתבי משפחת חולי. מדובר בכשמונים מכתבים שנכתבו בשנים 1936-1947 ונשלחו מסלוניקי, אתונה ומינכן לבני משפחה שהתגוררו בארץ ישראל, בעיקר בתל אביב ובמושב צור משה. ד"ר אברהם חולי שיזם את הפרויקט מתענד להוציא את המכתבים לאור.

שירי הלאדינו המבוצעים כיום בישראל מנקודת מבט חברתית-תרבותית ושואל האם הם מבטאים המשכיות של השירה המסורתית או שזו יצירה חדשה. ואם כן, מה ערכה ומה מאפייניה? שני המאמרים הבאים עוסקים בנרטיבים ומתמקדים בסוגה של הסיפור האישי. **אביעד מורנו** עוסק בקהילת הספרדים מצפון מרוקו, דוברי כחיתיה. הוא משווה בין נרטיבים שהתפרסמו בביטאון מב"ט מתוך מגמה להפגין דימוי אתני קולקטיבי חיובי לבין סיפורי חוויות אישיות בהקשר של טיול "שורשים". גם **פרופ' תמר אלכסנדר** עוסקת בדימוי, אולם בתחום אחר לגמרי: דימוי אישי נשי ויחס לגוף המתבטאים בנרטיבים של נשים ניצולות שואה מסלוניקי שעלו לישראל. המחברת אף בודקת את היחס למשפחה, ערכי החינוך, הקהילה ומורשת התרבות הספרדית. המאמר של **פרופ' שאול רגב** עוסק בדרשה, סוגה שנמצאת בצומת שבין ספרות דבורה לספרות כתובה. אף שמדובר בדרשה הספרדית מימי הביניים, המחבר יכול היה ללקט עדויות על ביצוע שבעל פה, על כללי היגוד של דרשות ועל קריטריונים הקובעים מיהו הדרשן המעולה. המאמר החותם את הקובץ מאת **ד"ר נינה פינטו אבקסיס** מתמקד בסוגה ספציפית, האנקדוטה. המחקר בוחן סיפורים הומוריסטיים המבוצעים על ידי **קובי זרקו** והם סובבים סביב אנקדוטות מחיי סבתו שהגיעה לישראל מיוון. מן המאמרים עולות שאלות מחקר מרכזיות כמו: מה מאפיין את התרבות היהודית-ספרדית בישראל? האם נוצרת תרבות חדשה שונה? במה היא

רחל סבע־זולף קורסי שפה (לאדינו)

לאדינו (ספרדית־יהודית) היא שפת מגורשי ספרד שהתיישבו ברחבי האימפריה העות'מאנית לאחר הגירוש. שפה ייחודית זו ממוזגת בתוכה יסודות היספניים קדומים בשילוב יסודות עבריים, ערביים־יִמְיִיִּיִּיִּיִּי, עות'מאניים ויווניים. שפת הלאדינו היא כלי היצירה של תרבות ספרותית ענפה, בעל פה ובכתב. הקורס נועד להקנות למשתתפים ידע בסיסי בשפה ובדרכי כתיבתה וכן לערוך היכרות ראשונית עם העולם התרבותי שלה. הלימוד מתבסס על ספר לימוד, תרגילי העשרה, טקסטים ספרותיים ממוגוון סוגות והאזנה לחומרים מוזיקליים.

מהרומנסה ועד לקאנסיון - השירה של יהודי ספרד

הקורס הקיף את שורשיה של שירת יהודי ספרד בחצי האי האיברי בתקופת ימי הביניים ואת המשכה בתפוצות שאליהן עקרו. הלומדים בקורס נחשפו ליסודות שירתם בשלוש הסוגות העיקריות: הרומנסה, הקופלה והקאנסיון. הם עמדו גם על ההבדלים שבין שירת היהודים הספרדים במרחב העות'מאני לבין שירתם של אלה שבצפון מרוקו, ויוחד מקום לשירה אישית מודרנית. השירים הוצגו בלשון המקור שלהם ספרדית־יהודית (לאדינו), ובתרגום לעברית. כמו כן שולבה האזנה להקלטות אותנטיות של שירה.

הוראת לאדינו לחברי הקהילה - מאת: משה פרץ

מרכז גאון בשיתוף עמותת "אירמאנוס" מארגן קורסים להוראת הלאדינו. פעילות זו תואמת את מטרנתו המשותפת לקדם ולהפיץ את שפת הלאדינו ותרבותה. זו שפה שלגבי חלקנו היא שפת הורינו ואבותינו ושימשה את יהודי ספרד. אולם כל שפה שאינה בשימוש הופכת לשפה מתה, ולכן חשוב לנו לסייע להחייאת הלאדינו כשפת דיבור.

מי המורים? המורים הם זוג המגיע מחיפה פעם בשבועיים כדי ללמד ולהפיץ את השפה. **שרה ודניאל חלפון** הם מורים מומחים לשפת הלאדינו והנחו קבוצות תלמידים ברחבי הארץ. הם עושים את מלאכתם מתוך

אמונה שחשוב להקנות את שפת הלאדינו למען התחדשותה.

מה לומדים? הקורס מתקיים זוהשנה השנייה ויש בו שתי קבוצות - מתחילים ומתקדמים. בקבוצת המתחילים מלמדת שרה חלפון את יסודות השפה, כולל מילים ומשפטים. בקבוצת המתקדמים מלמד דניאל חלפון בשיטה של קריאת מאמרים בלאדינו, תוך שימת דגש על מילים ומשפטים. רוב השיעור מועבר בשפת הלאדינו. בנוסף, בכל שיעור מקבלים מאמר שצריך לקרוא בבית ולכתוב סיכום על המאמר בלאדינו. עבודת הבית נשלחת במייל לדניאל שמתקן אותה ובשיעור מתנהל דיון על המאמר. הלימוד הוא חווייתי ומאפשר לדבר ולקרוא בשפת הלאדינו המתחדשת.

סיורים לימודיים

מאת: תמיר קרקסון

ב-23 באפריל 2014 קיים מרכז דוד גאון לתרבות הלאדינו באוניברסיטת בן-גוריון בנגב סיור ויום עיון משותף בירושלים, בצוותא עם "קדמתה" - המרכז הישראלי לתלמידי מחקר בתחום יהדות המזרח וספרד במכון בן צבי. הסיור הודרך על ידי **ד"ר אליעזר פאפו**, סגן יו"ר מרכז גאון, ואורגן על ידי **אביעד מורנו**, מאוניברסיטת בן-גוריון בנגב, פעיל במרכז גאון וחבר ועד "קדמתה". בסיור השתתפו כשלושים חברי "קדמתה", כולם מסטרנטים ודוקטורנטים העוסקים בחקר יהודי ספרד והמזרח. יום העיון היווה גם חלק מהתכנית השנתית של הפורום הבין-אוניברסיטאי

סיור לימודי בירושלים

לתלמידי מחקר של יהודי אסיה, אפריקה והבלקן באוניברסיטת תל אביב, בהובלת **פרופ' ירון צור**. נערך סיור מודרך בכמה בתי כנסת ספרדיים: בית הכנסת "עולי בורסה" ברחוב הנביאים, בית הכנסת "חסד ורחמים" בשכונת מזכרת משה, בית הכנסת "יאנינה" בשכונת אוהל משה, וארבעת בתי הכנסת הספרדיים בעיר העתיקה. בחלקו השני של היום נישאו הרצאות מפי אביעד מורנו, **ד"ר גילה הדד** וד"ר אליעזר פאפו. היה זה אירוע מרתק, מהנה ופורה עבור כל המשתתפים בו, והוא נחתם בתקווה גדולה להמשך שיתוף פעולה בין מרכז גאון ל"קדמתה", גם בשנים הבאות.

עבודות גמר לתואר שני ושלישי

עבודות גמר לתואר שני ושלישי

13 סטודנטים כותבים עבודת גמר לתארים מתקדמים בתחום תרבות יהודי ספרד ותרבות הלאדינו (כולל השירה העברית לפני הגירוש). חמישה הם סטודנטים חדשים שנרשמו רק השנה, מה שמעיד על המשך התעניינות בתחום הלאדינו המושך תלמידים חדשים. לתואר שני כותבים: **ישי דרומי** על הפיוט כערש הולדתה של השירה העברית; **וקדם גולדן** על שירת משה בן יואב. לתואר שלישי כותבת **ליקה לוי** על ספרי עדות של ניצולי שואה מיוון. היא משווה בין ניצולים מאזורים שהיו תחת הכיבוש האיטלקי לבין אלו שנשלטו על ידי גרמניה הנאצית; **רחל סבע־זולף** כותבת על שמונים שנות עיתונות לאדינו באיזמיר.

תלמידים שסיימו השנה: **רחל בראודה** שכתבה על תופעת החוגים הקהילתיים בלאדינו ולמעשה על "סלון גאון"; **שירה מציאל** סיימה בהצטיינות עבודת מחקר על שירת טודרוס אבולעפיה; **דב ליפשיץ** על סיפורי בתי כנסת ספרדיים בירושלים; **פנינה חזן** הגישה לשיפוט את עבודתה על המקאמות של יעקב בן-אליעזר.

תלמידים חדשים: לתואר שני: **עינב קורן**, על מגיה יהודית־ספרדית; **דוד מנריקה** על כתב יד בסוליטראו של לחשי ריפוי מגיים; **והלל ומוס** שטרם החליט על נושא התזה. לתואר שלישי נרשמו **דב ליפשיץ** על סיפורי שבחים על רבנים ספרדים; **ורון לסרי** על מדרשים

רון לסרי, זוכה מלגת הצטיינות

דוד מנריקה, זוכה מלגת הצטיינות

בסמסטר ב' הצטרפה למלגאים גם **שירה מציאל**, הכותבת את עבודת הדוקטור שלה על שירתו של טודרוס אבולעפיה, בהנחייתו של **ד"ר חביבה ישי**.

מטעם הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו, בהמלצת מרכז גאון

השנה החליטה הוועדה האקדמית של מרכז גאון להמליץ רק על תלמידי תואר ראשון. זאת משום צמצום סכום המלגות ומשום שתלמידים לתארים מתקדמים כבר קיבלו מלגה אשתקד. המלצנו על תלמידים משנה שלישית שכתבו עבודות סמינריוניות מצטיינות בהדרכת **ד"ר אליעזר פאפו: הדד פרנקנטל** כתב על ספר רפואה וחיים לרבי חיים פלאגי; **נתנאל נסים** פענח כתב יד בסולטריאו; ו**ישי דרומי** כתב על מדרש "מעם לועז: בראשית/שמות. עוד זכו במלגה שני תלמידים הלומדים את שפת הלאדינו אצל **רחל סבע-זולף: רות וויס ונועם בריחן**. שניהם הצטיינו בקורס והוכיחו התעניינות מעמיקה בחומרי הלימוד בלאדינו.

בסדנה כארבעים תלמידים מתקדמים. המרכז יוצג על ידי **ד"ר אליעזר פאפו** אשר לימד קורס מרוכז "מבוא לספרות ספרדית-יהודית".

מלגות ופרסים לתלמידים מצטיינים

מטעם מרכז גאון והמחלקה לספרות עברית

בשנת הלימודים תשע"ד יצא **ד"ר אליעזר פאפו** לסבב הרצאות בארה"ב מטעם הדרין סיור לימודי לתורמים בקהילות היהודיות-ספרדיות בבלקנים, כדי להכיר לתורמים לאוניברסיטה את תחומי מחקרה של המחלקה לספרות עברית ואת תחומי פעילותו של מרכז גאון. זכינו בהיענות מרשימה מצד התורמים, אשר תרמו 150,000 דולר לתלמידים מתקדמים המתמחים בלימודים יהודיים-ספרדיים. דבר זה אפשר לנו להעניק מלגות מלאות לשנת לימודים זו לשני דוקטורנטים: **רון לסרי** (שמחקרו עוסק במדרש היהודי-ספרדי המאוחר) ו**לדב ליפשיץ** (החוקר את ספרות השבחים על חכמי ירושלים הספרדים, בסוף העידן העות'מאני ובתקופת המנדט הבריטי). שניהם כותבים את עבודותיהם בהנחיית **ד"ר אליעזר פאפו וד"ר פיטר לנרד**; ולמסטרנט אחד - **דוד מנריקה** (העוסק בפענוח ובניתוח כתב ידו של אברהם פאפו, רוקח מסורתי יהודי-ספרדי ידוע מסרייבו, מאמצע המאה ה'ט'). דוד כותב את התזה שלו בהנחייתם של **פרופ' תמר אלכסנדר וד"ר אליעזר פאפו**.

ספרדיים ימי-ביניים. מנחים בתחום הלאדינו: **פרופ' תמר אלכסנדר וד"ר אליעזר פאפו**. מנחים בתחום השירה בספרד לפני הגירוש: **פרופ' טובה רוזן, ד"ר חביבה ישי, וד"ר פיטר לנרד**.

חברי מרכז גאון מלמדים בחו"ל

סדנאות מחקר והוראה: "יהדות, אמנות ומסורת" **בפקולטה לפילוסופיה של אוניברסיטת בלגרד 2014, 2015**

בשנת 2014 נערכה הסדנה השביעית "אמנות ומסורת יהודית" של החוג לתולדות האמנות של הפקולטה לפילוסופיה באוניברסיטת בלגרד, והייתה זו הפעם הראשונה מאז ייסודה שלא השתתפו בה נציגי מרכז גאון. בעת הסדנה, שהה **ד"ר אליעזר פאפו** בארה"ב במסע הרצאות לשם גיוס כספים עבור תלמידי מחקר המתמחים בתחום יהדות ספרד. בסדנה השמינית, בפברואר 2015, חזר המרכז לשיתוף פעולה בינלאומי חשוב זה, שמטרתו העיקרית היא להקנות לחוקרים בלקניים צעירים (מסרביה, בוסניה והרצגובינה, מונטנגרו, קרואטיה ומקדוניה), העוסקים בדיסציפלינות שונות (היסטוריה, אמנות, ספרות, בלשנות וכולי), ידע רחב ככל האפשר על התרבות היהודית בכלל והיהודית-ספרדית בפרט - וזאת כדי לאפשר להם להתייחס במחקרם גם לתרבות יהודית מקומית, בהקשר הבלקני ובמוגע המתמיד עם שאר תרבויות בלקניות. השנה השתתפו

בלגרד

הסכם חילופי סטודנטים עם אוניברסיטת גרנדה

מרילה וסקז

השנה הגיעה אלינו מאוניברסיטת גרנדה **מרילה וסקז זרמינו**. מרילה כותבת את עבודת הגמר שלה בהנחיית **פרופ' מריה חוסה קאנו** והשתתפה בשיעור שלימדה **פרופ' תמר אלכסנדר** בעת שהותה בגרנדה. מרילה כבר למדה עברית בגרנדה ובכוונתה לשפר את שליטה בעברית באמצעות לימודיה אצלנו. אנו מאחלים לה הצלחה רבה.

כותבת מרילה:

שמי מרילה וסקז זרמינו, נולדתי בגרנדה ואני היום בת 27. גדלתי במקסיקו ובארגנטינה וחייתי כמה שנים גם בברזיל ובגרמניה. למדתי ספרויות ולשונות בעברית ובערבית במחלקה ללימודים שמיים באוניברסיטת גרנדה. החלטתי ללמוד את השפה העברית ואת תולדות היהודים בספרד בגלל המורשת המפוארת של יהודי ספרד. ברצוני לשמר ולהפיץ מורשת זו. אני נמשכת להיסטוריה ולתרבות היהודית כמו גם לתרבות הישראלית. ב-2014 השתתפתי בפרויקט של פרופ' קאנו ופרופ' אלכסנדר על הסיפור בחייתיה. עיסוק זה רק העמיק את רצוני לשמר וללמוד את המורשת היהודית-ספרדית. השנה זכיתי במלגת לימודים סמסטריאלית במסגרת הסכם חילופי סטודנטים בין אוניברסיטת בן-גוריון ואוניברסיטת גרנדה. אני מקווה לשפר את שליטתי בשפה העברית, וכן אני מקווה להתקרב יותר לתרבות היהודית והתרבות הישראלית.

מרילה וסקז, סטודנטית מגרנדה

ההתכנסות השנתית העשירית של שוחרי מרכז גאון, לתרבות הלאדינו (2014) עשור לגאון

במלאות עשר שנים להקמת מרכז גאון, התכנסנו אנו שוחרי המרכז בשישה בינואר באולם זונפלד. האולם התמלא במהרה ונותרו עוד פונים רבים שלא יכולנו להזמין כי עמדו לרשותנו רק 460 מקומות. הערב נפתח בדברי ברכה מאת **פרופ' מוטי הרשקוביץ**, סגן נשיאת האוניברסיטה ו**פרופ' דיוויד ניומן** דיקן הפקולטה למדעי הרוח והחברה. פרופ' הרשקוביץ סקר את התפתחות האוניברסיטה בתחום הטכנולוגיה ופרופ' ניומן דיבר על התפתחות הפקולטה. **מר יצחק נבון**, הנשיא החמישי של מדינת ישראל ונשיא כבוד של מרכז גאון, לא יכול היה להגיע ושלה דברי ברכה בכתב. כדאי להזכיר שלמר נבון קשר מיוחד לאוניברסיטת בן-גוריון כמי שבראשית דרכו כיהן כמזכירו האישי של דוד בן-גוריון וקיבל אצלנו תואר דוקטור של כבוד. **פרופ' תמר אלכסנדר**, מנהלת המרכז מאז הקמתו, פתחה את הערב בסקירת עשר שנות פעילות בליווי מצגת תמונות. לאחר מכן הנחה **משה גאון** בחוכמה ובהומור את טקס חלוקת פרס גאון לתלמידים מצטיינים. אחריו היה טקס הענקת אות אביד לאדינו. השנה הוענק האות ל**רוני ארזי** מייסד עמותת "אירמאנוס" ומנהלה. בחלקו השני של הערב עמד מופע אמנותי בביצוע **יהורם גאון**. הקהל היה מהופנט לשמע הקול הנפלא של יהורם גאון. ניתן היה לחוש בחשמל שבאוויר ואפילו יהורם עצמו התרגש. מחיאות כפיים אדירות סיימו את הערב. כל הקהל עמד על רגליו בהבעת הוקרה. כל משתתף קיבל שי: את הכרזת החדש של **איל פריזנטי**, כתב העת של מרכז גאון, את הביטאון החדש של המרכז **איל קונטאקטו** 10 המסכם את הפעילות השנתית וסיכת דש מעוצבת על פי סמל הלוגו של מרכז גאון - מוטיב הלוקו

מכתובה ספרדית. אכן, היה זה אירוע ראוי לציון עשור.

כותב יצחק נבון:

פרופ' צבי הכהן, רקטור האוניברסיטה; פרופ' דיוויד ניומן, דיקן הפקולטה למדעי הרוח; פרופ' תמר אלכסנדר, מנהלת מרכז גאון

קהל נכבד,

נבצר ממני, לצערי, להשתתף בהתכנסות השנתית העשירית של שוחרי "מרכז גאון". בערב זה אנו חוגגים עשור לפעילותו הענפה של "מרכז גאון" אשר נולד למעשה בלשכתי בספטמבר 2004 בעת שעל הקמתו חתמו **בני גאון ז"ל**, **יהורם גאון ופרופסור אבישי ברזורמן**, נשיא האוניברסיטה דאז, בנוכחותה של פרופ' תמר אלכסנדר, אז המנהלת המיועדת; היום המנהלת הנמרצת בפועל. אני עוקב בהערכה רבה אחר התכניות והיוזמות הבלתי נדלות של מרכז גאון שפועל מהנגב אך מפיץ את דברו ברחבי הארץ ותבל ומגיע לכל דוברי ושוחרי הלאדינו באשר הם.

כיושב ראש הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו אני שמח להעיד על שיתוף פעולה הדוק ופורה בינינו לבין המרכז. ביחד אנו מבטיחים פעילות מתמדת ורצופה במגוון תחומים הקשורים ללשון הלאדינו ולתרבותה ופועלים להנחלתה בקרב הציבור בארץ. צעירים ומבוגרים, דתיים וחילונים, דוברי שפת הלאדינו ואוהבי תרבותה ועוד אלפים אחרים נחשפים באמצעות הפעולות הברוכות האלה לספרות, לשירה ולעברה המפוארת של שפה זו שהיא מסורת, תרבות וגעגועים לבית אבא, או אפילו לבית אבותי אבותינו.

העניין הגובר בתרבות הלאדינו ובלשונה משמש מנוף רב עוצמה להמשך מאמציו המשותפים לשמר ולטפח את אוצרות הרוח של הלאדינו ובד בבד לעודד יצירה מקורית בת-זמננו. הלאדינו זוכה לפריחה גם באקדמיה, בקידום המחקר ובקידום התלמידים שהם דור העתיד של תרבות זו. וזה הרגע לברך מקרב לב את התלמידים המצטיינים הזוכים הערב בפרס על שקדנותם בלימודי הלאדינו והרחבת הידע בנושא זה: **הדר פלדמן**, **תמיר קרקסון**, **דב ליפשיץ** ו**יאיר גרדין**.

אני מתכבד להודות מעל במה זו לעושים במלאכה שהוכיחו בהתמדה את מסירותם ואהבתם הרבה ללאדינו במרוצת השנים:

לפרופ' תמר אלכסנדר, שהובילה את המרכז מיום היוולדו והביאה אותו למעמדו המכובד היום, **לפרופ' יעקב בן־טולילה ולד"ר אליעזר פאפו** על תרומתם הרבה לקידום הלאדינו.

ברכות ותודות לבני משפחת גאון שתרמו ומוסיפים לתרום רבות למרכז הנושא את שם אבי המשפחה, **משה דוד גאון**, חוקר חלוץ בלאדינו, משורר והיסטוריון. יהי זכרו וזכרו של בנו, **פני גאון**, ברוך, ויבדלו לחיים ארוכים בניו **יהורם גאון** הנודע בזמרתו הלבבית והחמה ו**בועז גאון**, יושב ראש המרכז.

הנני מאחל לכולכם המשך הצלחה מבורכת. בהוקרה עמוקה,
יצחק נבון

דברי פתיחה: פרופ' תמר אלכסנדר עשר שנות פעילות, תמרורי דרך

מרגש, משמח ומעניק הרבה סיפוק, אך גם מאוד לא פשוט לסקור עשר שנים של פעילות ענפה ואינטנסיבית ב־15 דקות. אנסה לעשות זאת בכך שאציין רק תמרורי דרך. ההחלטה על הקמת המרכז סוכמה בטיסה (כך סיפרו לי) שבה נפגשו במקרה **בני גאון** ז"ל ו**פרופ' אבישי ברוורמן**, נשיא האוניברסיטה דאז. ההסכם נחתם בספטמבר 2004 בלשכתו של **מר יצחק נבון** הנשיא החמישי למדינת ישראל ויר"ר הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו שגם נענה להזמנתנו לכהן כנשיא כבוד של המרכז החדש. בני גאון, מייסד המרכז, נקבע כיושב הראש שלו, ואני המנהלת. לטקס כינון המרכז בינואר הגיעו כ־600 איש, אך באולם יש רק 440 מקומות. האורחים שלא הצליחו להיכנס לאולם, עקבו אחר הטקס באמצעות מסכי טלוויזיה במעגל סגור. האווירה באולם הייתה מחשמלת. **יהורם גאון** הנחה ושר רומנסות בקולו המופלא. לקראת טקס זה, קבענו סמליל (לוגו) למרכז, מוטיב הלקוח מכתובה ספרדית. עיצבנו סיכת דש של הסמל שלנו. השנה לכבוד העשור וביוזמתה של **רחל גאון**, עיצבנו מחדש את הסיכה וחילקנו לכל הנוכחים כמזכרת. תחילה נקרא האירוע "טקס זיכרון למשה דוד גאון" שעל שמו נקרא המרכז – חוקר חלוץ בתרבות הלאדינו, היסטוריון, משורר

ומחזאי. בהמשך הרחבנו את הכותרת לכבוד כל הקהלה והאירוע נקרא "ההתכנסות השנתית של שוחרי מרכז גאון". הוא נערך בכל שנה כאן באולם זוננפלד, בהשתתפות הנשיאה (שתומכת במרכז ובלעדיה לא היינו יכולים להתקיים) ובהשתתפות הדיקן, משפחת גאון וקהל שוחרים של 400 איש. בשנים האחרונות אף קבענו נושא ממוקד לכל התכנסות. למשל, יהדות בוסניה לזכרו של **משה דוד גאון** יליד טרבניק; יוון לכבוד מקום הולדתה של רחל גאון תבדל"א, או "ירושלים של זהב". לקראת ערב זה אף תמכנו בתערוכת צילומים של ירושלים. עם ההקמה, חיברנו תקנון וקבענו את מבנה המרכז ודרכי פעולתו: הצבנו לפנינו חמישה נתיבי פעילות: (1) מחקר; (2) הוראה; (3) תרבות ואמנות; (4) קהילה; (5) קשרי ציבור.

1. הנתיה המחקרי

בשנת 2006 – ייסדנו את "איל פריזנט", כתב עת מדעי לחקר יהדות ספרד. עד עתה יצאו לאור שבעה כרכים. בכל כרך כ־350 עמודים והוא מתפרסם בכמה שפות: עברית, אנגלית, ספרדית, לאדינו וצרפתית. כתב העת כבר צבר מוניטין בכל העולם וכתב עת מדעי רציני.

הוצאנו לאור ספרים כמו ספרו של משה העליון שנכתב לאדינו: **מצרי שאול, זיכרונות של ניצול שואה מסלוניקי**. להבדיל, ספר אחר שהוצאנו לאור הוא **שמחת פורים**, בו הדפסנו את מגילת פורים, הוספנו מבואות מדעיים בעברית ובלאדינו מלווים בציורים מקוריים של **בני נחמיאס**.

מלבד הוצאת ספרים משלנו, תמכנו בכל שנה בספרים של חוקרים מכל האוניברסיטאות בארץ העוסקים במורשת יהודי ספרד, וכך צברנו מוניטין של מקדמי מחקר תרבות הלאדינו בתחומים שונים. להלן כמה דוגמאות: **צבי קרן**, ספר על קהילת רוסצ'וק; **אליעזר פאפו** על פרודיות להגדות של פסח; הספר של **תמר אלכסנדר** ושל **יעקב בן טולילה** על פתגמים בחכמיה; **מיכל הלד** על סיפורים אישיים; ו**קטרין קוג'מן־אפל** על אירורים להגדות ספרדיות לפסח. תמכנו לא רק בספרים מחקריים אלא גם ביצירות ספרותיות בלאדינו. לדוגמה: קובצי סיפורים של **מתילדה כהן־סראנו**; שירים בלאדינו של **ד"ר אבנר פרץ**; הוצאה מחודשת של שיריו של **משה דוד גאון** פואיזיאס; מילון לאדינו-עברית ואף בספר בישול בלאדינו. מלבד

ספרים, תמכנו בפרויקטים מיוחדים כמו הפקת תקליטור של שירים ממחזמר שהוצג בסלוניקי ערב הכיבוש הנאצי, "שירי אסתר", וסרטו של **רמי קמחי**, "שפת אבי", על אביו שלמד ברודוס. בימים הטובים יכולנו לתמוך בכל שנה בספרים ובפרויקטים ראויים בסכום של כ־20,000 דולר.

עריכת כנסים: בכל שנה אנו עורכים כנסים בישראל ובחו"ל, ימי עיון וערבי השקה לספרים, פעמים רבות תוך שיתוף פעולה עם גופים אחרים העוסקים בתרבות הלאדינו. מפעל חשוב הוא הקמת החטיבה ללאדינו בקונגרס העולמי למדעי היהדות. זו הפעם הראשונה מאז ייסוד הקונגרס ב־1947 שחטיבה שלמה הוקדשה רק ללאדינו. מאז עשינו זאת בשלושה קונגרסים. כלומר, במשך 12 שנה. אלו שלושה-ארבעה ימים גדושים בארבעים-חמישים הרצאות של חוקרים מכל העולם. למושבים אלו מגיעים בכל פעם כעשרים חוקרים מחו"ל, ובמושב הפתיחה משתתפים בדרך כלל **מר יצחק נבון**, ושגריר ישראל בספרד. משנת 2006 ארגנו כנסים בינלאומיים בחו"ל בשיתוף מוסדות שונים. לדוגמה, שלושה כנסים שונים בדוברובניק (כנס בכל שנתיים) בשיתוף המרכז ללימודי מזרח תיכון של אוניברסיטת ז'גרב בראשות **פרופ' איבנה בורג'לו** ז"ל; כנס בבלגרד בשיתוף אוניברסיטת בלגרד, ואשתקד – כנס בגירונה אשר בספרד בשיתוף חברת "ספרד" ומכון בן־צבי. כאן, בקמפוס שלנו, ארגנו סדנה בינלאומית בתמיכת הקרן הלאומית למדע על יהודי ספרד בצפון מרוקו דוברי חכמיה. אנו היחידים בארץ וכמעט בעולם שעוסקים גם בתרבות זו. בעיקר בזכותו של **פרופ' יעקב בן־טולילה**, בעצמו יליד טטואן, שזה גם תחום מחקרו.

מלבד כנסים אנו עורכים בכל שנה ימי עיון וערבי השקה לספרים. בכל שנה נערך יום עיון בשיתוף הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו. עד עתה התקיימו תשעה ימי עיון על נושאים כגון: שבתאות, קבלה ספרדית, אנוסים, לאדינו במדיה, לאדינו באינטרנט ועוד.

2. נתיב ההוראה

בכל שנה אנו מציעים חמישה-שבעה קורסים. בכל שנה יש לנו כ־120 תלמידים לתואר ראשון ותלמידים מתקדמים הכותבים תזות לתארים שני ושלישי. בכל שנה אנו ממליצים על שמונה תלמידים לקבלת מלגות עידוד מהרשות הלאומית לתרבות הלאדינו

ספרד בישראל שכינהו כאן מאז 2004. לאירוח שלנו כבר יש מוניטין כך שהשגריר החדש פנה אלינו מיוזמתו וביקש לבקר אצלנו. מדי פעם אנחנו יוזמים פרויקטים מיוחדים כמו הפקת לוח שנה. האחרון הוקדש לסוגי כתיבים וכתבים בלאדינו.

לקראת סיום, ראוי לציין הישגים מיוחדים של חברי סגל המרכז:

יהורם גאון זכה בפרס ישראל. **תמר אלכסנדר** זכתה באות מסדר המעלה האזרחית מטעם **חואן קרלוס** מלך ספרד ו**אליעזר פאפו** זכה זה עתה בפרס מכון בן צבי על ספרו על פרודיות להגדות של פסח. עבודתנו במרכז גאון נעשית בהתנדבות, מתוך מסירות ואהבה ומתוך אוירה של שיתוף פעולה חברי. למשל, ישיבות ועדות ההיגוי מתקיימות בביתה של **רחל גאון** המארכת אותנו. אסיים בתקווה הגדולה שלנו לעתיד - פיתוח מרכז גאון והרחבתו. שמרו אתנו על קשר דרך מכתבים לאיל קונטאקטו ודרך האתר והפייסבוק שלנו.

מלגות ופרסים לתלמידים מצטיינים דברי פתיחה: משה גאון

מכובדיי,

פרופ' דיוויד ניומן, דיקן הפקולטה למדעי הרוח והחברה, פרופ' מוטי הרשקוביץ, סגן הנשיאה, סגל האוניברסיטה, ראשי המרכז על שם משה דוד גאון, אורחים נכבדים ומשפחה יקרה:

בשם כל בני משפחת גאון ברצוני לברך אתכם על החשיבות והכבוד שאתם מייחסים לנוכחותכם בערב זה, ולהמשך העשייה היקרה והגדולה של המרכז אותו הקים אבי **בני גאון** ז"ל לזכרו של אביו **משה דוד גאון** שאת שמו אני נושא.

בדיקת לפני עשר שנים, ב'14 ינואר 2004, עמד אבי פה על הבמה הזו, ממש ליד הפודיום הזה. נרגש ומאושר הוא בישר על לידתו של התינוק החדש - המרכז לתרבות הלאדינו על שם אביו. בנאומו סיפר על אביו משה דוד גאון. במילותיו תיאר מי היה האיש, שרטט את מפעל חייו שכלל בין היתר את כתיבת שני הכרכים של "יהודי המזרח בארץ ישראל", מהמחקרים החשובים שנעשו על תרבות יהודי ספרד בארץ ישראל.

של צפון מרוקו וערכנו שני ערבי הצדעה ייחודיים לקבוצה זו. הפעילות הנמרצת של חברי הסלון הביאה אותנו ליצור את הוקרה מיוחדת הקרוי "אביר הלאדינו" הניתן בכל שנה למתנדב שפעל לקידום תרבות הלאדינו בבאר שבע. כבר קיבלו את האות **יוסי אבוהב ומלכה חליו**. החידוש הגדול קרה לפני כחודש כאשר חברי הסלון יזמו הקמת עמותה עצמאית בשם "אירמאנוס" לקידום תרבות הלאדינו בבאר שבע והדרום, מה שמעיד על הצלחת פעילות הסלון ומחויבות החברים לתרבות הלאדינו שגם ארגנו קורסים להוראת שפת הלאדינו. אין תמה שהשנה קיבל את אות "אביר הלאדינו" **רוני ארזי**, יוזם העמותה ויושב הראש שלה. בשבוע הבא יערך טקס כינון העמותה, ערב הכולל תכנית גדושה במרכזה מרצה אורח מספרד, **סבסטיאן די לה אוברה**, צאצא למשפחת אנוסים ומנהל מוזאון "ספרד" בקורדובה.

4. תרבות ואמנות

בכל שנה ערכנו שישה עשרה מופעי מוזיקה ושירה, רובם במסגרת של כנסים, ימי עיון וערבי השקה, אך חלקם מופעים מלאים כמו מופע של **יסמין לוי** (2005) או המספרת **מרגלית טובי**. לא נרתענו אף מהבאת מקהלה שבה שלושים משתתפים - "צלילי הלאדינו". פעלנו בשיתוף פעולה הדוק עם הסטודנטים בקמפוס שלנו בעיקר באמצעות בית הלל, בארגון מופעים ובתמיכה בפרויקטים של סטודנטים. למשל, במחזה "חשק" הקשור לתרבות הלאדינו שהם העלו, או ערבי פייטנות ספרדית משולבים במוזיקת רוק. תמכנו בכל פסטילאדינו מאז 2004 - שם הצענו קטגוריה חדשה שהתקבלה - עיבוד חדש של רומנסה ישנה. קטגוריה זו נקראת על שם גאון.

5. קשרי ציבור

כבר ב'2004 ייסדנו את ביטאון המרכז **איל קונטאקטו**. כעת יצא לאור הגיליון העשירי. זהו ביטאון דו-לשוני, עברית ולאדינו, המסכם את פעילות המרכז בשנה שחלפה. אנו מפיצים אותו ב'1,500 עותקים בארץ וברחבי העולם. בכל שנה אנו מארחים חוקרים חשובים כמו **ריפאת באלי** מטורקיה או המשורר **ז'אן מורגריט** מספרד או אישי ציבור ידועים בתחום הלאדינו שמגיעים אלינו מכל העולם, כמו מנהלי מכון סרוונטס בטורקיה וישראל. אירחנו את כל שגרירי

והפדרציה הספרדית. פרויקט מיוחד בשנת 2005 היה קורס באיסטנבול בשיתוף אוניברסיטת בילגי. נסענו מכאן עם עשרים מתלמידינו שלמדו שם עם תלמידים טורקים, כולם דוברי לאדינו. מלבד השיעורים, סיירנו באיסטנבול ונפגשנו עם החכם באשי של קהילת איסטנבול, **הרב חליבה**.

בתחום ההוראה יש לציין עוד שלושה תמרורי דרך חשובים ביותר: בשנת 2007 חתמנו על הסכם חילופי סטודנטים עם אוניברסיטת גרנדה ובהמשך גם עם קורדובה וסיביליה. ומאז אנו שולחים בכל שנה סטודנט שלנו ללימודים בגרנדה ומארחים סטודנט שמגיע אלינו מגרנדה. בשנת 2008 הקמנו חטיבה להוראת הלאדינו במסגרת המחלקה לספרות עברית. בשנת 2009 ייסדנו את פרס גאון המוענק לתלמידי מ"א ודוקטורנטים מכל המוסדות להשכלה גבוהה בארץ על בסיס תחרותי. גידול מספר המתמודדים מעיד על הצלחת הפרס והמוניטין שצבר. בהתאם ליעדיה של אוניברסיטת בן-גוריון וייחודה: מצוינות מחקרית, טיפוח תלמידים וקשרים עם הקהילה, פנינו גם אל קהילת דוברי הלאדינו בבאר שבע והדרום.

3. נתיב הקהילה

ערכנו כנסים שפנו לציבור הרחב מבלי לוותר על רמה אקדמית נאותה. כבר בשנת ההקמה שלנו, 2004, ערכנו כנס במעלה החמישה בשם "פארה ביין" שהוקדש לראש השנה במורשת תרבות יהודי ספרד. מאז ייסדנו מסורת של כנסים קהילתיים בשם "ימי גאון ספרד"; ערכנו כנס בחנוכה בירושלים במלאת 25 שנה לכינון היחסים הדיפלומטיים עם ספרד, ואשתקד ערכנו כנס בצפת בשיתוף מכללת צפת על מורשת יהודי ספרד בצפת. בשנתיים האחרונות התחלנו לשותף פעולה עם עמותת יוצאי טורקיה בישראל, "ארקאדש", וארגון שני כנסים באילת.

כבר ב'2004 הקמנו ועדת פעילים קהילתיים במטרה לאתר דוברי לאדינו מן הקהילה. כתוצאה מכך נולד "סלון גאון", חוג קבוע שמונה היום כ'150 איש ונפגש בקמפוס בכל חודש להרצאות ולפעילויות בלאדינו, כולל סיורים, לימודים, מסיבות לחגים וערבי שירה. לדוגמה, **פרופ' יעקב קנטי**, שהוא פרופסור לרפואה בסורוקה, מוצא זמן לקידום מורשת הלאדינו והוא חבר פעיל בסלון "לאדינו". לא שכחנו את קבוצת דוברי החכיתיה היא היהודית-הספרדית

עבודת הדוקטור שלה על שירי ה"מאמינים" השבתאים בהדרכת ד"ר פאבל מצ'ייקו. היא עטורת פרסים ומלגות כגון: מלגת נשיא האוניברסיטה לדוקטורנטים מצטיינים; פרס מכון בן צבי; מלגת משרד החוץ הטורקי, ופרס מטעם הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו. היא דוברת שבע שפות, כולל לאדינו. מדברי הממליצים: "לגב' פלדמן הישגים לימודיים מצוינים"; "ללא רקע קודם בלאדינו, היא הצליחה תוך שנתיים להגיע לרמת ידיעות שאפשרה לה לפענח ולנתח איגרות שבתאיות בלאדינו. האיגרות כתובות בכתב חצי קולמוס (סולטריאו) המוכר כיום לקומץ מומחים בלבד"; "מעט מאוד חוקרים בעולם יכולים כמו הדר לפענח מקורות בעברית, ארמית טורקית עות'מאנית, ערבית ולאדינו". "היא מוכיחה יכולת אנליטית חדה, יצירתיות ומקוריות". "חוקרת יוצאת דופן שתבלוט כבר בעתיד הקרוב". הפרס נתרם על ידי הגב' רחל גאון לזכר אישה בני גאון ולזכר הוריה זימבול ואברהם נחמיאס. אני מזמין אותה להעניק את הפרס באופן אישי להדר פלדמן.

תמיר קרקסון

תמיר הוא תלמיד לתואר שלישי באוניברסיטה העברית, הוא מתחיל לכתוב את עבודת הדוקטור שלו בהנחיית פרופ' ירון בן נאה על תפקידן של יצירות ספרותיות בעברית ובלאדינו בתהליך המודרניזציה של

זה. אני מקווה שאני עושה את התפקיד כראוי. תודה.

ולעניין שלשמו עליתי לבמה: המלגות הניתנות הערב כמו מדי שנה אינן דבר של מה בכך. הן ניתנות לטובים ולטובות שבחוקרי הלאדינו בישראל. הם נבחרים מתוך הטובים ביותר. הזכייה בהן אינה בעיקרה כספית אלא קודם כול ערכית. בעצם הזכייה, הזוכה מוכר ככוכב בתחום, כעילוי שבחוקרים, כמי שימשיך לעשות וללמוד את הלאדינו למען הדורות הבאים וכבוד השפה והתרבות היקרה והחשובה הזו. בסוף דבריו אמר אבי בהתייחסותו למימוש החזון של הקמת המרכז, את המילים האלה, שכל כך מתאימות לברך את הזוכים ואת התשוקה שבה הם מממשים את חזון אבי: "ובאשר תמיד המעזים מנצחים ואתם עמי כאן" קוון לה איספיראנסה, טודו סי אלקאנסה" ובעברית: התקווה כוחה גדול, ובעזרתה יושג הכול".

אני רוצה להזמין את תורמי המלגות לעלות אל הבמה: רחל גאון; פרופ' יצחק אדיג'אס; מישאל בן מלך; פרופ' משה בר'בסט.

זוכי פרס גאון תשע"ד

הדר פלדמן

הדר היא תלמידת תואר שלישי באוניברסיטה העברית. היא כותבת את

בנאמו הפליג אבי כהרגלו בסיפוריו על בית אבא, על יהדות ספרד, על התרבות ושפת הלאדינו, תוך תיבול דבריו בקטעי שירים, פתגמים וגעגועים לימים שלא ישובו.

אני זוכר את הערב ההוא כאילו היה היום, את נוכחותם של הנשיא החמישי של מדינת ישראל, ייבדל לחיים ארוכים, מר יצחק נבון, פרופ' אבישי ברורמן נשיא האוניברסיטה דאז, שביום חגיגי זה אי אפשר בלי להזכיר גם את תרומתו החשובה ומחויבותו להקמת המרכז והצלחתו. היו גם רקטור האוניברסיטה דאז, פרופ' ג'ימי וינבלט. היו גם תורמים חשובים ורבים שלצערי חלקם חולקים הערב עם אבי את שולחן הכבוד במרומים ואני בטוח שכרגע הם מסתכלים עלינו, גאים ביציר כפיהם שהפך מתינוק לנער חסון בן עשר. לכל אלו מגיעה תודה ענקית על שנתנו את ברכתם ועזרתם להקמתו והצלחתו של המרכז. כמובן שהיו כאן, אז כמו היום, דאז פרופ' תמר אלכסנדר וד"ר אליעזר פאפו שהיה אז עוד ינוקא צעיר. היינו גם אנחנו, רעייתו, ילדיו, בני משפחה וחברים קרובים. מי ידע אז, שרק ארבע שנים אחר כך, ניפרד מאבי האהוב, שלא יזכה להיות כאן עמנו על הבמה הזו כדי לחגוג עשור למרכז המרשים שהקים. לכבודו ובשמו אני כאן מתכבד לברך את כולכם.

בהזדמנות זו ברצוני לאמר תודה מקרב לב לנשיאת האוניברסיטה פרופ' רבקה כרמי, וכל הצוות שעמה על תמיכה ללא סייג לאורך השנים במרכז. אין זה מובן מאליו שנושא כמו לאדינו זוכה שנה אחר שנה באוניברסיטת בן-גוריון למעמד בעל חשיבות גדולה למרות הקושי של חלוקה תקציבית שדורש סדרי עדיפויות אכזריים על בסיס יומי. תודה מיוחדת לכל צוות המרכז בראשות תמר אלכסנדר ואליעזר פאפו, על עבודה ומחויבות אישית יוצאת דופן לאורך השנים למימוש חלומו של אבי והפיכת המרכז לשם דבר בתחום חקר הלאדינו בעולם. ברצוני לברך את אמי רחל שממשיכה את דרכו של אבי ואת מחויבותו לסייע למרכז; את דודי יהורם, ואת כל בני המשפחה, כל אחד בדרכו, על ההירתמות והרצון הטוב לאורך השנים לאפשר ולתת יד להמשך העשייה של המרכז. אחי בעז שקיבל מאבי את הכבוד להיות יו"ר המרכז בצוואתו אליו, ומדי שנה ניהל ובירך את הזוכים, לא הגיע הערב מסיבות אישיות, אך כמי שנושא את שמו של סבי, קיבלתי על עצמי את בקשתו ואת הכבוד להחליפו בערב

עשור לגאון, חלוקת פרסים לתלמידים מצטיינים

הי"ח ושימשו ככל הנראה את "המאמינים" בטקסים דתיים. משירים אלו ניתן ללמוד על אמונותיהם, מנהגיהם ואורח חייהם של השבתאים, דוברי הלאדינו, ועל מעגלי התרבות מהם יצאו ובהם חיו: היהדות העות'מאנית והחברה הכללית העות'מאנית.

בעיקר מעניין אותי לחשוף מתוך השירים את הדינמיקה הבינ־תרבותית (שבתאות, יהדות, אסלאם, נצרות), שהתרחשה בתוך האימפריה העות'מאנית. לכן שמחתי מאוד לשמוע ממך כי לנושא ההשפעות הבינ־תרבותיות במרחב העות'מאני יש נגיעה אישית אלייך, שכן משפחתך התכבדה בחזנים יהודים אשר שרו תפילות ופיוטים בלחנים עות'מאניים.

כפי שצינת, הרבה ממסורות בעל פה של לחנים ושירים הולכות ונעלמות ופעמים רבות אנחנו נשארים רק עם המקורות הכתובים. אחד הדברים המרתקים ביותר עבורי בעבודה עם המקורות, הוא הניסיון להתחקות אחר שמות המקאמים והשירים הטורקיים עות'מאניים שעליהם התבססו המצוינים בכתבי היד. חלומי הוא שנוכל לשחזר ולהחיות את אופן ביצועם של השירים. מי ייתן ונזכה גם לכך, שכן חשיבותה של מסורת זו אין ערוך לה לשימור התרבות והמסורת של בודדים, משפחות וקהילות שאינם עוד.

אני רואה בהענקת הפרס הבעת אמון ותקווה שאתרום את תרומתי להנחה ולהעצמת שימור תרבות הלאדינו על ענפיה היפים והמרובים. אני מקווה שכן אעשה.

אשמח מאוד לשמור על קשר.
בתודה רבה ובברכה,
הדר פלדמן סמט

18 בינואר 2014
י"ח בשבט תשע"ד
לכבוד:

פרופ' משה בן־בסט
מנכ"ל חברת קליקסופטוור

פרופ' בן־בסט שלום רב,

שמי תמיר קרקסון ואני בן 23 מתל אביב. ברצוני להודות לך ולחברת הטכנולוגיה העילית שבניהולך, קליקסופטוור, על התרומה הנכבדה, שאפשרה למרכז משה דוד גאון לתרבות הלאדינו באוניברסיטת בן

יאיר גרדין

יאיר גרדין הוא תלמיד תואר שני באוניברסיטת בן־גוריון, הכותב את עבודת הגמר שלו על דמותו של ר' פנחס בן יאיר בספר הזוהר, בהדרכת ד"ר עודד ישראלי. במקביל ללימודיו במחלקה למחשבת ישראל, הוא לומד משפטים באוניברסיטה העברית. בשנת 2009 קיבל הסמכה לרבנות משיבת ההסדר בנתביב. מכאן שהוא רב, משפטן וחוקר קבלה. מדברי הממליצים: "מקורי, מעמיק ומצטיין ביותר (ממוצע ציוניו 95). לעבודתו משמעות ורלוונטיות לשיח הכללי על מיסטיקה יהודית והגות רבנית"; "עבודתו של יאיר מוכיחה שליטה יוצאת דופן במקורות המחקר ובדרכי השימוש והניתוח שלהם"; "עבודתו עשויה לתרום נדבך חשוב לחקר ספר הזוהר שהוא ספר הליבה של תורת הקבלה ולהבנת המורשת הקבלית של יהדות ספרד"; "הוא בעל כישורים עיוניים ואינטלקטואליים בולטים"; "השכלה רחבה וסקרנות בלתי נלאית"; "יאיר מגלם באישיותו את כל מה שנדרש מחוקר מעולה, ואם ימשיך במסלול המחקרי צפוי לו עתיד מזהיר". הפרס נתם על ידי פרופ' יצחק אדג'יאס מארה"ב על שם מושון קלדרון. נבצר מפרופ' אדג'יאס להגיע לטקס זה.

מכתבי תודה של הזוכים בפרסים

כ"א שבט התשע"ד, 22.1.2014
גברת רחל גאון היקרה,

ברצוני להודות לך מקרב לב על נדיבותך הרבה ועל מחויבותך העמוקה לשימור מורשת תרבות הלאדינו והחייאתה, שאפשרו את זכייתי ב"פרס גאון" לשנת תשע"ד.

יחסך האישי והחם, הטקס המרשים שהתקיים באוניברסיטת בן־גוריון, המסגרת האקדמית החשובה של "מרכז משה דוד גאון", שימור זיכרונם של משה דוד גאון, בעלך בני גאון והוריך זימבול ואברהם נחמיאס אוהבי הלאדינו, הקהל שכיבד אותם בנוכחותו, וכן הפרס עצמו - ריגשו אותי מאוד וחזקו את ידי בעשייה המחקרית שלי שלב לבה הם טקסטים בשפת הלאדינו.

מחקרי עוסק בקורפוס אשר ברובו לא נחקר, הכולל כאלף שירים של "המאמינים" השבתאים שמתוארכים בעיקר למאה

היהודים הספרדים באימפריה העות'מאנית בשלהי המאה הי"ט וראשית המאה הכ'. תמיר הוא בן 22 בלבד! בגיל 14 החל את לימודי התואר הראשון וסיים בגיל 19 בהצטיינות יתרה. במקביל לשירותו הצבאי, למד וסיים תואר שני (בציון הנדיר 96). מובן שהוא עטור פרסים. אזכיר רק כמה: פרס הצטיינות מטעם נשיא האוניברסיטה הפתוחה (פעמיים); פרס "יד ושם" ופרס מכון ז'בוטינסקי. כבר פרסם שני מאמרים ועוד חמישה לקראת פרסום. דובר חמש שפות כולל לאדינו. מדברי הממליצים: "אני צופה לתמיר עתיד מבריק ורב־פעלים בחקר תולדות היהודים הספרדים בארץ ישראל בפרט ובאימפריה העות'מאנית בכלל"; "אינני מכיר בחור בגילו שצבר כה הרבה הרצאות, מאמרים, קשרים וידע"; "הוא הספיק רבות ועוד יגיע רחוק". הפרס נתם על ידי פרופ' משה בן־בסט בשם חברת "קליקסופטוור" שהוא עומד בראשה. אני מזמין אותו להעניק את הפרס באופן אישי לתמיר קרקסון.

דב ליפשיץ

דב ליפשיץ הוא בשלבי הסיום של כתיבת עבודת התזה שלו לתואר שני באוניברסיטת בן־גוריון. דב כותב על סיפורי בתי כנסת ספרדיים בירושלים בהדרכת פרופ' תמר אלכסנדר וד"ר אליעזר פאפו. מלבד ההצטיינות המחקרית, דב הוא גם סופר יוצר, ופרסם שני ספרים. הראשון, מיתר סמוי, הוא סיפור דמיוני על קבוצת מגורשים מספרד שחיו באי מבודד 500 שנה, והשני הכתר והכבוד התקבל זה עתה לדפוס, ועוסק בזקני שכונה בבאר שבע, שבת הכנסת שלהם הפך לאתר זיכרון לחייהם במזרח אירופה. מדברי הממליצים: "דב ניחן לא רק ברגישות לעולמות העבר של זקני עמנו ולא רק ביכולת לכתוב פרוזה נאה ומרגשת אלא גם ביכולות מחקריות"; "הוא מסוגל להפיק תובנות ממחקרים ולקרוא בביקורתיות. הוא מיטיב להתבטא, הוא קשוב, תקשורתי ונעים הליכות"; "תלמיד מצוין (עבודה סמינריונית בציון 100)"; "ניחן ביכולת מיוחדת להבחין בתופעות ספרותיות, פולקלוריסטיות, תרבותיות, וחברתיות מרתקות אותן הוא מיטיב להבין, לתאר ולהסביר". הפרס נתם על ידי מר מישאל בן מלך מירושלים שהוא ידיד נאמן למרכז גאון ותורם קבוע לפעילויות המרכז. אני מזמין את מר בן מלך להעניק את הפרס לדב ליפשיץ.

גוריון בנגב להעניק לי את פרס גאון לשנת תשע"ד. הפרס ניתן על עבודת המוסמך שכתבתי, שעסקה ביחסם של אליעזר בן יהודה ועיתוניו לספרדים בשנים 1879-1908.

לפני כארבע שנים סיימתי את לימודי התואר הראשון באוניברסיטה הפתוחה ולאחר מכן התגייסתי לחיל האוויר, שבו שירתתי כהיסטוריון צבאי. במקביל לשירותי הצבאי, התחלתי ללמוד לתואר שני בהיסטוריה של עם ישראל באוניברסיטת תל אביב, ומאז שחרורי במרס 2013 שקדתי על כתיבת עבודת המוסמך ועבדתי כעוזר מחקר במכון לחקר התפוצות באוניברסיטת תל אביב. בעבודת המוסמך, שזכתה לציון 97, תיארת את האופן שבו תפסו אליעזר בן יהודה ועמיתיו את העבר, את ההווה ואת העתיד של הספרדים. בין השאר, הצגתי כמה מהספרדים הצעירים שלקחו חלק בתרבות העברית החדשה בראשית המאה העשרים: כתבו בעיתוניו של בן יהודה, השתתפו באגודות עבריות-ספרדיות וקידמו את הלשון העברית (לצד הלאדינו).

המסקנה העיקרית שעלתה מעבודתי היא שאליעזר בן יהודה ראה בספרדים יסוד "אותנטי", בעל היסטוריה ומורשת מפורדת, המהווה "נשוא" אפשרי, ראוי ובר-קיימא של התרבות העברית החדשה. בעיניו של "מחיייה הלשון העברית", הספרדים יכלו להיות נשאייה הראויים של התרבות הלאומית המתחדשת דווקא משום אותה "אותנטיות" יהודית שלהם.

ברצוני לציין כי מעולם לא שמחתי להשתתף בטקס כפי ששמחתי לפני כשבועיים, בטקס קבלת פרס גאון. הגעתי לטקס עם בני משפחתי, ובהם סבתי מצד אבי, שרה קרקסון לבית חכים, שנולדה בצ'אנקה שעל הדרדנלים. אין בנמצא מילים שתתארנה את האושר שמילא את סבתי בעת שנכחה בטקס המרגש. אני מודה לך ולמרכז גאון גם - ובעיקר - על מחווה זו ועל משמעויותיה הרוחניות הכבירות עבורי, כחוקר המשתייך "מבטן ומלידה" לתפוצה היהודית-הספרדית. את הפרס אני מקדיש לסבי, נסים קרקסון ז"ל, יליד אדירנה שגדל באיסטנבול, שלא זכה להיות נוכח בטקס.

בקרב אמשין ללימודי תואר שלישי במכון למדעי היהדות באוניברסיטה העברית בירושלים, בהנחיית פרופ' ירון בן-נאה. במסגרת זו אעסוק בהיסטוריה

האינטלקטואלית והתרבותית של יהודי האימפריה העות'מאנית במפנה המאות התשע עשרה והעשרים, בעיקר באמצעות מקורות בלאדינו ובעברית. הפרס הנכבד שתרתם יסייע לי להתפנות להמשך לימודי ולחקדיש את מרב זמני לחשיפת מכמני ההיסטוריה והתרבות היהודית-הספרדית בשלהי ימי האימפריה העות'מאנית.

בברכה נאמנה ובתודה גדולה,

תמיר קרקסון

יום טו' בשבט התשע"ד 16.1.2012
מכתב תודה למר מישאל בן מלך
"ואת מכבדי אכבד" (שמואל א: ב, ל)

ראשית כול, ברצוני להביע תודתי האישית על קבלת פרס גאון לשנה זו. פרס יוקרתי ומלא ערך שהוענק לי בשל מחקרי בתחום הסיפורת על אודות פן בחיי התרבות והרוח של עדת הספרדים בירושלים לסוגיה, שכן, המחקר שלי עוסק בסיפורת בתי כנסת הספרדיים בירושלים, בעיר החדשה. לצורך עבודתי בחרתי שלושה טיפוסים של בתי כנסת שהתקיימו בעדה הספרדית: בתי כנסת משפחתיים, בתי כנסת עדתיים ובתי כנסת כלליים מרכזיים. כך יכולתי לחקור את הסיפורים על פי השייכות לבית כנסת ששמו, למשל, על דימוי גבוה של משפחה, כמו משפחת ולרו; מקום ששימור רוח של קהילה בגולה כמו בית כנסת יגל יעקב של עולי מונאסטיר או מקום ששימור המשכיות מן העיר העתיקה כמו בית הכנסת קהל ציון.

גיליתי שמן הטקסט של הסיפורים האלו ניתן לשאוב מידע, מורשת, ביטויים שמעידים על המקומות האלה כמרכזי קהילה ספוגים במסורת ספרדית עתיקה, במבעים לשוניים, ברגש, בדימוי עצמי גבוה, באנשים מיוחדים שעשו אותם למה שהם. גיליתי שהם מקיימים דרישה מרתק עם המרחב שסובב אותם, בחפצים המבטאים זהות עצמית מפותחת וקשר עם העבר. זהו עולם שנשכח. הרגשתי באמת ובתמים שאני עוסק כאן בפעולת שימור, פעולה של הפקעה מן השכחה של תרבות יהודית שורשית. תרבות שנדמה כי חלפה עברה מרחובות ירושלים של מטה ושקעה באבק המדפים של ספר דברי הימים לתולדות ירושלים.

הפרס היה בעיניי מעין הכרה, ערך מוסף ואות שבח על מאמציי; על השקעתי בעבודה;

על השעות אותן השקעתי בעבודת שדה: ראיונות עם מידעני מפתח; השעות אותן העברתי בקריאת חומר תאורטי הקשור לעבודה והשעות שבהן שקעתי בהטמעת ובניתוח החומר והעלאתו אל דף הנייר. זאת בהנחיית מורי ורבותיי פרופ' תמר אלכסנדר וד"ר אליעזר פאפו המובילים את מרכז גאון בפעילותו השופעת והעשירה. בכל דרכי תמיד אזכור את העידוד ואת זריקת המרץ שהפרס העניק לי, בזכותך.

אני מאחל לך שנים פוריות, שנות יצירה ומעש. אני מודה לך על הפעילות הענפה והברוכה בנושא תרבות יהודי ספרד ותרבות הלאדינו, אני שולח ברכה למשפחתך: רעייתך, בניך, נכדיך ואהובי לך שייחנו ממעשיך ומברכתך השורה עליהם. וכן ברכה לבית הכנסת 'עולי בורסה' אותו אתה ובני משפחתך מטפחים זה כמה דורות: שתשכילו לשמור על האווירה הקסומה והמיוחדת השורה בין ארבעת כתליו, שתנחילו את רוח הזמן הנושאת את מסורת קהילת בורסה, מסורת שורשית שבה סיגי זהב עתיקים של זיכרון אבות המספרים לבניהם את ימי תפארת העבר ברוח הפסוק "והגדת לבנך ביום ההוא לאמור" (שמות י"ג, ח').

תודה רבה

דב ליפשיץ

לכבוד פרופ' יצחק אדיג'אס
שלום רב,

ברצוני להודות לך מקרב לב על הפרס הנדיב שניתן לי באדיבותך ובאדיבות מרכז גאון לתרבות הלאדינו. אני כותב מכתב זה ימים מספר לאחר שעבודת הדיסרטציה עליה הוענק הפרס אושרה וזכתה לציון 'מעולה'. אין לי ספק שיש לזכיייה בפרס חלק בכך, הן מצד הסיוע הכספי והן מצד הרוח הגבית שזכיייה כזו העניקה לי כאשר כתיבת העבודה הייתה במחצית הדרך.

העבודה שכתבתי עוסקת בסיפורי הזוהר אשר נכתבו ככל הנראה במהלך המאות ה-13 וה-14 בספרד של ימי הביניים. בדומה לסיפורים שבספרות התלמודית, גם סיפורי הזוהר מעבירים ומכילים בתוכם לא רק עלילה ספרותית אלא גם משמעות ותפיסת עולם. העבודה מתמקדת בדמותו של אחד החכמים הנוטלים חלק בסיפורים אלו - ר' פנחס בן יאיר.

ערבי מוזיקה, שירה ותאטרון

יהורם גאון

חתן פרס ישראל לזמר העברי נחשב לזמר מוביל בארץ. את הקריירה שלו כזמר החל בלהקת הנח"ל ב-1957, והמשיך בלהקת "התרנגולים" וב"שלישיית גשר הירקון". מאמצע שנות השישים, ובעיקר לאחר הופעתו במחזמר "קזבלן", הפך לכוכב גדול. מלבד שירה, גאון משחק בסרטים, בתאטרון, ובסדרות טלוויזיה, ויש לו תכנית משלו ברדיו: "שישי בגאון". ליהורם גאון שמורה הזכות כמי שהביא את הרומנסה בלאדינו אל תודעת הקהל הישראלי. כבר ב-1969 הוציא אלבום מיוחד בשם "רומנסות בלאדינו" ועד היום הוא משלב רומנסות בהופעותיו. יהורם מחבר בשיריו בין מזרח למערב, ומרבה לבצע שירי אהבה לארץ ישראל ולירושלים. מרכז גאון קרוי על שמו של אביו, משה דוד גאון ז"ל. יהורם עצמו משתתף פעיל בכל התכנסות שנתית של שוחרי המרכז והשנה תרם לזכר אביו מופע באורך מלא. הקהל היה מהופנט למשמע קולו הנפלא. ניתן היה לחוש בחשמל שבאוויר ודומה שאפילו יהורם עצמו התרגש. מחיאות כפיים אדירות סיימו את הערב. כל הקהל עמד על רגליו בהבעת הוקרה.

יהורם גאון

55 החליט להעביר את ניהול החברה לבנו ופרש לגמלאות. יחד עם אורה, אשתו היקרה, "אשת חיל" שהכיר כבר מגיל 14, החליטו שהגיע הזמן להכיר את העולם. כל גיחה לחו"ל ארכה שנה ורבע, כמובן כעצמאים על ג'יפ שטח, לינה בתנאי שדה ללא מורא ופחד. כמובן ביקר בבולגריה ארץ מולדת משפחתו ממגורשי ספרד. במסגרת הטילים הרבים ביקר בספרד לאורכה ולרוחבה בעקבות יהדות ספרד ומורשתה. רוני השתתף באוניברסיטה כשומע חופשי בקורס של **"ד"ר אלעזר פאפו**, ואז גמלה החלטה בלבו לעודד ולטפח את תרבות השפה היהודית-ספרדית, הלאדינו, בבאר שבע והסביבה. רוני שוחח עם **יוסי אבוהב** וסוכם שיפנו ל**פרופ' תמר אלכסנדר** מנהלת מרכז גאון ויעלו בפניה את רצונם להקים קבוצת חברים מבאר שבע שוחרי ודוברי שפת הלאדינו לפעילות עיונית, תרבותית וחברתית. תמר קיבלה אותם בברכה. כאן נרקמה הידידות ושיתוף הפעולה הפורה ביניהם. רוני, יוסי והחברים שגויסו על ידם היוו את הגרעין הראשון לקבוצת דוברי הלאדינו במרכז גאון באוניברסיטת בן-גוריון. רוני המגדל עצי זית לייצור שמן ודבורים לייצור דבש, לא נח על שמריו. הוא הציע לתמר ולחברים: "צריך להקים עמותה בסמוך למרכז גאון שתשלים ותרחיב את הפעילות עם פנים לקהילה. נקרא לעמותה "אירמאנוס" (אחים בלאדינו). נקיים פעילויות תרבותיות עיוניות וחברתיות. נצא לטיולים לחוויה ולגיבוש, וכך נעצים את הפעילות ונגייס חברים נוספים". וכך היה. רוני הקים את עמותת "אירמאנוס" לקידום ולטיפוח תרבות הלאדינו בבאר שבע והדרום, בשיתוף בתיאום ובסיוע תמר, מנהלת מרכז גאון. הוכנה תכנית שנתית המשלבת לימודי השפה למתחילים ומתקדמים, הרצאות, כנסים וטיולים. חברים חדשים הצטרפו לעמותה המונה כיום כ-120 חברים. על יוזמתו, תרומתו ומעשיו לטיפוח תרבות הלאדינו בבאר שבע, נבחר רוני ארזי לאביר הלאדינו לשנת 2014.

"חזק וברוך".

בכל סיפור שבו הוא נוטל חלק, מביא עמו ר' פנחס בן יאיר עמדה אלטרנטיבית לעמדתו של רשב"י. במקום שבו רשב"י דוגל בהיררכיה וביראה, מציע ר' פנחס את האהבה והדיאלוג. שמחתי לעסוק במחקר החושף את קיומה של דמות כזו בתוך ספרות הזהר, בדומה לדמויות מקבילות גם במקרא ובספרות חז"ל, ואני מודה לך על סיועך למחקר זה ועל העידוד להמשיך ולעסוק בנושאים דומים.

בהזמנות זו ברצוני להודות גם למרכז גאון על היוזמה לחלוקת פרסים כגון זה, ועל הטקס המרשים והמהנה שזכיתי להשתתף בו אשר חשף אותי לתרבות העשירה שסביב יהדות ספרד ושפת הלאדינו.

ברכה
יאיר גרדין

רוני ארזי אביר הלאדינו מאת: שלמה ונטורה

רוב עם והדר נבחר **רוני ארזי** להיות אביר הלאדינו. "יִבְבְּלָה" קראה לו **פולה בן-גוריון** כשאבטח בהיותו חייל את ראש הממשלה **דוד בן-גוריון** בשדה בוקר. כשהשתחרר, שימש שנים אחדות מורה לנהיגה והדריך גם את נהגי היחידות המובחרות של צה"ל בנסיעה בשטח. רוני הקים את חברת האבטחה "ארזי אבטחה" שקרמה עור וגידים והצליחה מאוד במחוז הדרום. בגיל

רוני ארזי מקבל את אות אביר הלאדינו

תזמורת אקורדיונים

את הערב לכבוד כינון עמותת "אירמאנוס" בינואר 2014 פתחנו בהופעה של בוגרי תזמורת האקורדיונים של הקונסרבטוריון העירוני בבאר שבע. על התזמורת מנצח ויקטור דרנבוים שגם ייסד תזמורת זו ב-2012. דרנבוים הוא מורה לאקורדיון ומנצח, עלה לישראל ממולדביה, והצטרף לקונסרבטוריון, אז בהנהלת נסים אלשיך, גם הוא חבר בסלון גאון. תזמורת זו היא תזמורת האקורדיונים היחידה בארץ ויש בה שלושים נגנים. זוהי תזמורת של חובבים אוהבי מוזיקה, כולם בעלי תואר במוזיקה אך עוסקים במקצועות כגון רפואה, הנדסה, הוראה ועוד. הנגנים הם בני 20-78. התזמורת מופיעה בחו"ל וברחבי ישראל, בפסטיבלים למוזיקה בכלל ולאקורדיון בפרט.

ורד ברנע

ורד ברנע היא אשת אשכולות. במקצועה מורה ומחנכת, כותבת ביוגרפיות לאישים שונים ועוסקת באמנות פלסטית: קרמיקה, פסיפס וויטרז'ים. לשיר החלה לפני כשבע שנים, הן רומנסות הן שירים באנגלית. בימים אלו היא מכינה מופע של שירים אנטי-מלחמתיים באנגלית. ורד עצמה שייכת למשפחה דוברת לאדינו, משפחת מנשה, משפחה ממוצא בולגרי ששורשיה ביוגוסלביה. ורד יזמה והקימה עם מישאל בן מלך וחברים נוספים את החוג הירושלמי לתרבות הלאדינו. אצלנו הופיעה ורד בשירת רומנסות בערב כינון עמותת אירמאנוס, בליווי המלחין והפסנתרן חיים צור.

ניצה שרמין

הזמרת ניצה שרמין דוברת לאדינו ועושה רבות לשימור התרבות והשפה באמצעות שירתה. ניצה ניחנה בקול קונטרה אלט ייחודי ונמוך המתאים במיוחד לביצוע רומנסות. היא ביצעה עשרות הקלטות בלאדינו ל"קול ישראל"; השתתפה בפסטיבל "פסטיבל לאדינו" ב-2006 ואף הוציאה אלבום שמוקדש כולו לשירת הרומנסות: "רומנסה ספרדית (2010)". על עטיפת האלבום כתבה ניצה: "את האלבום הזה יצרתי באהבה רבה מתוך געגוע לבית ולמורשת שאינם עוד

אך צרובים בלבי ובנשמתי. בשירתי רוצה אני לגעת ולחבק את נשמת כל אחד ואחת מכם". אצלנו הופיעה ניצה שרמין במסגרת יום העיון לחוקרים צעירים: "ביכורים".

ריינה בן אבא

ריינה נולדה בטנג'יר שבצפון מרוקו, שם, כמו כל שאר חברי הקהילה דיברה בחכיתיה וספגה בעיקר מאמה גם את מורשת השירה. היא עלתה לישראל בגיל 14 ונישאה ליוצא טנג'יר. לאחר מגורים באילת ובקריית שמונה, עברה המשפחה להתגורר בחולון, שם היא ממשיכה לשמור על קשרים עם קהילת דוברי חכיתיה. ריינה בן אבא ניחנה בקול יפה ונעים, ונעימת ברצון לפניות המרובות של בני הקהילה לשמוע אותה שרה רומנסות וקנטיגות בחכיתיה. ריינה הופיעה אצלנו (בהתנדבות) במסגרת ערב ההוקרה שערכנו באשדוד לדוברי חכיתיה ופעם נוספת ביום העיון "ביכורים".

אהרון פררה

אהרון פררה מוכר לכולם מתכנית הרדיו היומית, אותה הוא עורך ומגיש. הילדים וההורים זוכרים אותו מתכניות הטלוויזיה "הופה היי" ו"לא לנשים בלבד". לאחרונה יצא פררה בהופעות שבהן הוא מבצע את השירים עליהם גדל, שירים מבית אבא, רומנסות ספרדיות, שירי ירושלים, זמר עברי ושירי ילדים. אהרון משתף את הקהל, מספר חוויות מנוף ילדותו והחצר הירושלמית ומתבל את השירים בסיפורים פיקנטיים. אהרון פררה הוא בנו של הזמר אברהם פררה ז"ל שזכור בשל קול הבס, החם והעמוק שלו, בשירת הלאדינו ב"רומנסרו ספרדי". בזכות התלהבות הקהל, זו הפעם השלישית שאנו מזמינים אותו. הפעם הופיע פררה בערב שערכנו בירושלים לכבוד מתילדה כהן סראנו וחיים צור.

בטי קליין

בטי קליין, זמרת ומלחינה, ילידת ארצות הברית, ידועה ואהובה בעולם הלאדינו זה שנים בזכות קולה הצלול והגבוה. בטי מלווה עצמה בנבל, גיטרה, פסנתר ואקורדיון. בטי הופיעה אצלנו באירועים רבים, והפעם השתתפה בערב לכבוד מתילדה כהן סראנו וחיים צור. בטי עצמה הלחינה כמה משיריה

של מתילדה ואף הופיעה עמה בקביעות בתכנית "ויני קאנטארמוס" (הבה נשירה).

מתילדה כהן-סראנו

מרכז גאון, בשיתוף חוג לאדינו ירושלים הפועל בחסות ועד עדת הספרדים ועדות המזרח בירושלים, ערכו ערב הוקרה למתילדה כהן-סראנו ולחיים צור, שחיברו יחדיו שירי לאדינו עכשוויים. פרופ' תמר אלכסנדר מנהלת מרכז גאון ואיקה קדם מנכ"ל ועד העדה הספרדית, נשאו דברי פתיחה. הזמרת בטי קליין וורד ברנע ביצעו משיריהם החדשים של כהן-סראנו וצור, ואילו מקהלת "צליל ירושלים" הביאה שירי לאדינו מסורתיים. במרכז הערב אירחנו את הזמר והמספר אהרון פררה. כהן-סראנו וצור סיפרו על תהליך העבודה והיצירה המשותפת. ערב זה היה אחת הפעילויות הראשונות של חוג הלאדינו הירושלמי האודיטוריום של מכוון בן צבי המכיל כ-300 מקומות היה מלא מפה לפה, והעיד על צימאנו של הקהל הירושלמי לפעילות בלאדינו ועל כך שהקמת החוג - יוזמתם של ורד ברנע ומישאל בן מלך - היא דבר בעתו. להלן דוגמה לאחד משיריה של מתילדה בהלחנת חיים צור:

געגועים

געגועים לאותם השמים,
געגועים לעולם שאיבדת,
שלסגור זיכרוןך אז מסרת,
כי אליו שוב לחזור לא תוכל.

לטייל ברחוב מלא שמש,
זה לראות איך פורחת הגפן,
איך ביים לבנה משתקפת,
ולשכוח צריך לעולם.

זה לראות בסבך הבית
הכיריים דלוקים שם עדיין,
ואתה כבר נסעת ביתניים,
ולחוש שלחזור לא תוכל.

זה היכן שתמצא זאת לדעת:
מין עצבות בלבך שוב נוגעת,
משפתיך הצחוק היא גודעת,
כי אותך לא תזנח לעולם.

מתילדה כהן-סראנו, ירושלים, 18.1.1993

שלמה ונטורה, והאנסמבל לפולקלור

מופע לאדינו-לטינו-אמריקנו

Nostalja

Nostalja de sielos leshanos,
Nostalja de un mundo pedrido,
Ke te suve d'adientro el olvido,
Ke mas nunca no puede tornar.

Kaminar por tus kayes amigas,
Ver tus arvoles enflorientes,
Aserkarte a tu mar reluziente
I saver de tener ke olvidar.

Ver la kaza de los tus abuelos
Kon anda el ogar ensendido,
Komo deynda no uvieras partido
I saver ke no puedes boltar.

Es saver ke tu onde te topes
Est'angusia t'aferra emproviza,
De tus lavios enfasa la riza.
D'eya nunca t vas reskapar.

Matilda Koén-Sarano,
Yerushalyim, 18.1.1993

מור קרביסי

מור קרביסי היא זמרת יוצרת ישראלית החיה בספרד ומופיעה בשירים בספרדית, שירי לאדינו, חכיתיה ופיוטים. באחרונה הוציאה אלבום - "סול הצדיקה" - על שם מקדשת השם במרוקו, סול חצ'ואל. בסגנונה של מור ניתן לזהות השפעות של פלמנקו ופאדו. מור הולכה וכובשת את מקומה הן בישראל הן באירופה. העיתון הבריטי "הגרדיאן" מגדיר אותה כ"אחת הדיוות הצעירות הגדולות בזירת המוזיקה העולמית". מור, המרשימה בקולה ובמראה, הופיעה אצלנו במכון סרוונטס בערב ההשקה שערכנו לספרה של **נינה פינטו אבקסיס**.

קבוצת תאטרון בחכיתיה - לואיזה בראש (בן הראש)

לואיזה בראש ילידת ארזילה שבצפון מרוקו חיה בטנג'יר, ומשם הגיעה לישראל, וארבעים שנה הייתה סוכנות נסיעות. בשנים האחרונות מתמסרת לואיזה לקידום תרבות החכיתיה. היא פרסמה כמה ספרים בשפה זו כמו גם ספר על תולדות משפחתה וקובץ סיפורי עם שתרגמה לחכיתיה. לואיזה יסדה קבוצת תאטרון בחכיתיה, המחיזה סיפורים ואף ביימה את הצגתם. בערב ההוקרה

ד"ר נתן פורמנסקי. עמו הופיעו **מרסלו זובר** ו**קלאודיו כהן טריקה**. כל אחד שר ומנגן על כמה כלים כמו: חליל, חלילי פן, חליל קנה, כלי הקשה שונים, אקורדיון, בומבו, בונגו, כלי הקשה שונים, דרבוקה, גיטרה ועוד. את קול הרומנסה הביא הזמר והגיטריסט **מרק אמויאל**, ילד טטואן שחי בצרפת ועתה בישראל. חבוש מגבעת לבנה, בקול רך ומשיי השמיע את השירים כמו שהיו בבית. הקהל הנלהב הצטרף לשירה ולא חדל למחוא כפיים ולהריע. באולם זוננפלד נכחו 400 איש. זו הייתה פתיחה מרשימה ומלהיבה לשנת הפעילות של "אירמאנוס".

אנסמבל לפולקלור

ב-24.11.14, במלאות שנה לייסוד עמותת "אירמאנוס", ערכנו בשיתוף מרכז גאון, מופע מוזיקלי של אנסמבל לאדינו-לטינו-אמריקנו. היה זה מופע סוחף, קצבי ומלא הומור של שירים דרום אמריקניים אהובים ומוכרים מארגנטינה, צ'ילי, אקוודור ועוד, כמו "אלקונדור", "מלגניה", "לה קוקראצה" ומה לא. את האנסמבל הוביל

קהילה

סלון גאון ועמותת אירמאנוס

הרצאות

מאז הקמת "סלון גאון" בשנת 2008, אנו נפגשים אחת לחודש להרצאה בתחום תרבות יהודי ספרד. בשנה שעברה התמקדו כל ההרצאות בנושא אחד, אך השנה בחרנו להדגים נושאים שונים. חמש הרצאות הן מתחום ההיסטוריה של יהודי ספרד: שתיים עסקו באינקוויזיציה ובאנוסים (**ד"ר הדר, ופרופ' מיוחס'גינאו**); אחת על התנועה השבתאית במאה ה"ז (**ד"ר אלקיים**); אחת בהיסטוריה מודרנית: יהודי האימפריה העות'מנית במאה ה"ט (**פרופ' קנטי**), והאחרונה מתמקדת בתולדות משפחה אחת מלפני הגירוש ועד ימינו (**ד"ר בן אביר**). שתי הרצאות מתייחסות למועד בו נישאו: פסח (**ד"ר פאפו**) ויום השואה (**מר סוריאנו וגב' אמאדו**), והרצאה אחת מתחום אחר לגמרי: יין - ייצורו כיום בישראל ותפקידו החברתי (**מר פרץ**). כדי להתאים לקהל המגוון מבחינת שליטתו בלאדינו, וכדי לאפשר גם לבני זוג שאינם דוברי השפה להשתתף בפגישות, חלק מההרצאות הן בעברית, חלק בלאדינו וחלק מערבות בין שתי השפות: הטקסטים בלאדינו והניתוח בעברית. שמחנו להיווכח שמספר החברים המגיע להרצאות הסלון גדל השנה והגיע למאתיים איש. מובן שלא כולם מגיעים לכל הרצאה. ההאזנה להרצאות מאפשרת להרחיב את הידע לגבי מורשת יהודי ספרד, ללמוד על היבטים שונים בתרבות זו, על פי תחומי דעת שונים כמו: היסטוריה, ספרות ולשון, ומכאן גם להעמיק את הבנת התרבות. ריבוי המשתתפים מעיד על הצמח להכרת המורשת שלנו.

רשימת ההרצאות

פברואר 2014 - **ד"ר גילה הדר**, "אנוסים בספרד ופורטוגל"
אפריל 2014 - **פרופ' עליזה מיוחס'גינאו**,

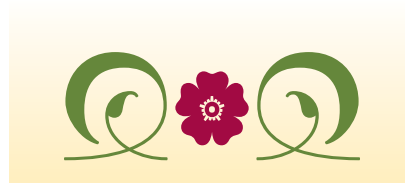
"כיפה אדומה" בחכיתיה

בינואר 2014, המחזה של סיפורי ג'וחה. איילת ועידו עצמם באים ממשפחה דוברת לאדינו. איילת היא בתו של רוני ארזי יו"ר עמותת "אריאמוס" ועידו בא ממשפחה יוצאת טורקיה. עידו, שחקן ואיש הייטק, זכה בפרס ראשון בתחרות אימפרוביזציה למשחק. איילת מטפלת בילדים לקויי למידה באמצעות דרמה, מה שקרוי "דרמאימון". המופע של סיפורי ג'וחה היה תוסס ומשעשע וקצר רעמי צחוק מן הקהל.

לתרבות החכיתיה שערכנו, הופיעה קבוצת התאטרון בהמחזה לחכיתיה של הסיפור "כיפה אדומה". השחקנים הם בני משפחתה של לואיזה: **מגי בן הראש, סטלה בן הראש, ואיזאק בן הראש**. הסרטה של הצגה זו הוקרנה השנה במכון סרוונטס במדריד לרגל מלאת 150 שנה לקהילת מליליה וזכתה להצלחה רבה.

מערכות על ג'וחה איילת שלום ועידו וירון

השחקנים איילת שלום ועידו וירון הכינו לכבוד ערב הכינון של עמותת "אירמאנוס"

איילת שלום ועידו וירון, כינון עמותת אירמאנוס

אסטר׳יה אסייג בסיור למכתש רמון

לראשונה לעיני הציבור. חזרנו שמחים ועשירים בחוויות חדשות כהרגלנו כולנו שרים באוטובוס רומנסות בהדרכת שלמה ונטורה.

סיור יקבי יין בדרום עם משה פרץ

משה פרץ, חבר הנהלת עמותת "אירמאנוס", הוא מהנדס אבטחת איכות במקצועו אך גם מומחה ליינות. פרץ למד בקורס יינות בפקולטה לחקלאות של האוניברסיטה העברית, והקים את מועדון אשכול בדרום לטעימות יין. הוא מדריך קורסים ליין ומוזמן לחוות דעת על יינות חדשים ביקבים שונים. תעשיית היין בדרום הארץ ובחבל לכיש מפותחת עוד מימי הנבטים. כיום פועלים בדרום כשלושים יקבים, שניים מהם רחבי היקף: "ברקן" ו"יתור" והאחרים הם יקבי "בוטיק" קטנים. פרץ יזם והדריך סיור יקבים לחברי סלון גאון ועמותת "אירמאנוס". סיירנו ביקבי "יתיר" ו"ברקן" ובעוד כמה יקבי בוטיק. טעמנו יינות ברמות שונות מיינות ערבוביים (בלנדים) ועד יינות זניים מיוחדים. סיירנו בכרמים לגידול ענבים וגילינו עולם שלא היה מוכר לכולנו מעבר לבקבוק יין מהמרכול, עולם של יין. היה זה סיור מאלף ומהנה.

טקס כינון עמותת "אירמאנוס"

באירוע רב־משתתפים ומרגש ציינו את כינון עמותת "אירמאנוס" לתרבות הלאדינו בבאר שבע והדרום. פתחנו את הערב בקטע נגינה של בוגרי תזמורת האקורדיונים מן הקונסרבטוריון העירוני, בניצוחו של ויקטור

ארזי, יו"ר העמותה, ומשפחתו. היטבנו את לבנו במאכלים המגוונים והטעימים שהחברים הביאו בניצוחה של **מלכה חליו**. זימרנו את שירי ארץ ישראל, ואיך לא - גם שירים בלאדינו - עם האקורדיוניסט **שלום צברי** שהפעיל אותנו במרץ ובחן רב. באירוע גילינו כמה "כישרונות בוגרים" בשירה. סיפרנו זיכרונות ממנהגי חגיגת ל"ג בעומר בארצות המוצא ובמקורות, וכל זאת סביב מדורה באווירה חברתית נעימה. החלטנו פה אחד: נחגוג את ל"ג בעומר גם בשנה הבאה עלינו לטובה.

סיור למצפה רמון

במסגרת פעילות עמותת "אירמאנוס" בשיתוף "סלון גאון", יזמו **רוני ארזי** ו**שלמה ונטורה** סיור למצפה רמון והסביבה, גם באתרים חדשים שזה עתה נחשפו לעיני הציבור. יצאנו מבאר שבע להר הרדון, תצפתנו על מכתש רמון ועל החולות הצבעוניים, ביקרנו ב"חוות נועם במדבר", ובמאהל האירוח שמענו את סיפורם המרתק של **איריס ובני הררי** על התיישבות בחוות בודדים. במצפה רמון ביקרנו במפעל לייצור סבונים, והשתתפנו ב"חוויה האור־קולית" שם למדנו על התהוות המכתש ואצורותיו. משם ירדנו למכתש רמון וסיירנו ב"שמורת שיקום מחצבות חרסית וחול זך" שנחשפה

סיור למכתש רמון

"אנוסים על המוקד. האינקוויזיציה הספרדית 1834-1478.
אפריל 2014 - **ד"ר אליעזר פאפו**, הגדת הפרטיזנים
יוני 2014 - **פרופ' יעקב קנטי**, יהדות באימפריה העות'מאנית במאה ה"ט - עידן ההתמערבות
דצמבר 2014 - **ד"ר מרדכי בן אביר**, משפחת קבלירו, הסיפור שלי: שורשים, משפחה והשפעותיהם על חיי
פברואר 2015 - **ד"ר אבי אלקיים**, שבתאי צבי - שיגעון, טירוף, הזיה: שירת המשיחיות של הזמיר מאיזמיר
מרס 2015 - **משה פרץ**, יין וכל השאר
אפריל 2015 - **מריו סוריאנו** ו**אלגרה אמאדו**, מהאופרה נבוקו עד לגיהנום וחזרה: השואה ברודוס וקוס

פעילויות חוץ

טיול לנחל הבשור - פרחים, מים ושמים

ביזמת **רוני ארזי**, יו"ר עמותת "אירמאנוס", יצאו חברי העמותה וחברי סלון גאון לטיול אל הטבע. ביום שמשי ונעים למרות התאריך החורפי (17 בפברואר) גדשו החברים את האוטובוס וכולנו נסענו אל מוזאון מצפה רביבים, שם למדנו פרק בתולדות הקמת המדינה. משם הגענו למאגרי המים בנחל הבשור, אכלנו ארוחת צהריים בקיבוץ עלומים והמשכנו ליער בארי כדי לצפות במרבדי הכלניות האדומות. לסיום עצרנו ב"חוות השקמים". **שלמה ונטורה** הנחה את הסיור בהסברים מאלפים ורוויי הומור. חברים שונים הוסיפו הסברים משלהם מניסיונם וידיעותיהם **וחנה שם טוב** (ז"ל) ו**דוד אביטל** הנעימו מדי פעם בשירים עבריים ובשירי לאדינו. אמנם סיירנו בנגב, לא רחוק מבאר שבע, אך חברים רבים לא הכירו מקומות אלו. כך סיפר לכולם **מרדכי בן אביר**: "שישים שנה אני חי עם משפחתי בבאר שבע אך פעם ראשונה שהגעתי למקומות אלו". לא בכדי שאלו חברים ברגע שירדנו מן האוטובוס: "מתי הטיול הבא?"

חגיגת ל"ג בעומר מאת: שלמה ונטורה

בערב ל"ג בעומר 19.5.14 חגגו חברי עמותת "אירמאנוס" וסלון גאון בנן ביתם של **רוני**

מאכלים. פרופ' אמסלם סיפרה בהרצאתה על עצמה, לימודיה, מחקר, ובעיקר כיצד חזרה אל החכיתה מורשת אבותיה. לינה הרשימה את הקהל באישיותה הכובשת. הקהל הפגין מעורבות רבה בדברי המרצה, ולמעשה ההרצאה הפכה לדיאלוג פתוח. אחרי הרצאתה של לינה, הופיעה קבוצת חובבי תאטרון חכיתית. הם העלו על הבמה המחזה בחכיתיה של הסיפור "כיפה אדומה". העיבוד נכתב על ידי הגב' **לואיזה בנראש (בן הראש)** אחר-כך הנעימו בשירי חכיתיה הזמרים **ריינה בן-אבנו וקובי בן-דיין** שגם ליווה בנגינת גיטרה. הקהל, שגדש את האולם, הצטרף בהתלהבות לשירה. חבל שלא השגנו אולם גדול יותר, שכן 160 המקומות שבו התמלאו תוך יממה מפרסום ההזמנה לאירוע. דוברי החכיתיה, במיוחד באשדוד, הם קהילה גדולה ומרשימה בזיקתה ההדוקה והמתמשכת לתרבות החכיתיה ולשפתה.

פרלמנט לאדינו מאת: יוסי אבוהב

בעקבות יוזמה שהועלתה בישיבה של ועדת הפעילים של עמותת "אירמאנוס" על ידי חברנו **משה פרץ**, הקמנו "פרלמנט לאדינו", התכנסות חברים בה מדברים רק בלאדינו. ההתכנסות הראשונה של הפרלמנט הייתה ב-31 באוקטובר 2014, ומאז קיימנו 14 מפגשים, במתנ"ס ספורטיב בשכונת רמות, שהוא המתנ"ס המפואר ביותר בבאר שבע. המפגשים נערכים בכל יום שישי בשבוע, מ-10:00-12:00. בהודעה ציינו שני כללים: מדברים אך ורק בלאדינו. אנו מקפידים מאוד

ד"ר אסתר חוטר שלחה אלינו את המכתב הזה שבוע לפני שנהרגה בתאונת דרכים. **יהי זכרה ברוך**

אחים יקרים!
ב-24.11.2014 באולם זוננפלד, אוניברסיטת בן-גוריון בבאר שבע, נערך הכנס הראשון של עמותת "אירמאנוס" - "האחים". האולם היה מלא מפה לפה, ואין לי מילים לתאר את ההתלהבות, החיבוקים והשמחה שבקעה בין האנשים אשר לא נפגשו זמן רב. הזמרים והמוזיקאים המעולים שרו שירים רבים מוכרים ממשפחותינו ופתע פתאום היינו משפחה אחת גדולה. תודות לכל חברינו אשר נטלו חלק בארגון הערב הזה ותודות מיוחדות לחברינו מהפרלמנט: שלמה ונטורה, רוני ארזי ויוסי אבוהב שהיו הכוח המניע של מפגש זה.

כתבה: **אסתר חוטר (ז"ל)**
חברה בעמותת אירמאנוס

ערב הוקרה לתרבות החכיתיה Tarde luzzida de Haketia

בשיתוף ארגון Maroc Amitié שבהנהלת הגב' **סולי אנדיג'ר**, ערכנו בחודש פברואר באשדוד ערב שהוקדש לתרבות החכיתיה. במרכז הערב עמדה פגישה עם **פרופ' לינה אמסלם** מאוניברסיטת ולנסיאן (Valenciennes) שבצרפת. יום לפני האירוע באשדוד נפגשנו עם לינה במרכז גאון וערכנו לה סיור מודרך בקמפוס אוניברסיטת בן-גוריון. **פרופ' יעקב בן-טולילה**, בעצמו ילד טטואן, הנחה את הערב בספרדית. הערב התחיל בקבלת פנים שהוגשו בה שפע

דרכונים. שלושים נגנים וזמר אחד הרשימו מאוד. התזמורת הגיעה אלינו בהתנדבות בזכותו של חברנו **ניסים אלשיך**. **משה שאול**, סגן יו"ר הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו, פתח את הערב ודיבר בלאדינו על חשיבות הקמת עמותות ועל תמיכת הרשות בחוגי פעילים של תרבות הלאדינו. **פרופ' תמר אלכסנדר**, מנהלת מרכז גאון, בירכה על הקמת העמותה וציינה שהיא רואה בכך הוכחה להצלחת הפעילות של "סלון גאון" שהצמיח את העמותה. מרכז גאון היה שותף לארגון הערב וימשיך בפעילות הדוקה עם העמותה. תמר סיימה בלקט פתגמים בלאדינו העוסקים באירמאנוס (אחים). יו"ר העמותה והיוזם שלה, **רוני ארזי**, דיבר על אפשרויות ההעצמה וההרחבה של פעילות הלאדינו בזכות העמותה. במרכז הערב עמדה הפגישה עם **סבסטיאן דה לה אוב'רה** מספרד, צאצא למשפחת אנוסים, יוזם, מקים ומנהל מוזאון לשימור יהדות ספרד בקורדובה (Casa Sefarad). די לה אוב'רה נשא דברים על מקומם ותולדותיהם של היהודים בספרד, החל מן המאה הא' ועד המאה הט"ו; על מקומה של קורדובה בתרבות היהודית, חכמיה ומנהיגיה ובראשם הרמב"ם. הוא הקרין סרטון קצר על תפקידו של המוזאון שהקים והגדיר את מטרת המוזאון לשחזר ולשמר את העקבות שהשאירו היהודים בספרד עד שגורשו ממנה. דברים אלו היו מרתקים ומרגשים, והקהל הנהלה ביקש שימשיך ויוסיף לספר על מפעליו. ההרצאה הייתה בספרדית ולוותה בתרגום מהוקצע ורהוט לעברית של חברנו **יוסי אלטרס**. די לה אוב'רה התארח בביתו של רוני ארזי, שגם ערך לכבודו סיור בנגב. השחקנים **איילת שלום ועידו וירון** המחזו כמה סיפורי ג'וחה והוסיפו לערב נופך הומוריסטי משעשע. חתמה את הערב הזמרת **רוד ברנע** במחרוזת שירי לאדינו מלווה בפסנתרן והמלחין **חיים צור**. **שלמה ונטורה** שהצטרף אלינו רק לאחרונה, כבר הספיק לתרום רבות לארגון הערב והנחה אותו במקצועיות ובהומור. כל המשתתפים הופיעו בהתנדבות, ונוספו אליהם חברים שתרמו לארגון ממכירת כרטיסים ועד לסידור האולם. לכולם תודה. היה זה ערב גדוש, מרגש ומיוחד, ואנו מאחלים לעמותת "אירמאנוס" רוב פעילות והצלחה בהמשך.

פרופ' יעקב בן-טולילה והגב' סולי אנדיג'ר, ערב לתרבות החכיתיה

קשרי ציבור

אורחים ומתארחים

סבסטיאן די לה אוברה, מנהל "בית ספרד" בקורדובה

סיבסטיאן די להאוברה

סבסטיאן די לה אוברה ורעייתו **רוזנה די אזה** יזמו הקמת בית תרבות ומוזאון לשימור יהדות ספרד בלב הרובע היהודי בקורדובה. מוזאון זה הפך למוקד משיכה למבקרים בקורדובה. הוא מציג באמצעות חפצים, פרקים מתולדות יהודי ספרד, כולל חדר מיוחד המוקדש לאינקוויזיציה. המבקרים זוכים לחוויה ספרדית: סיור מודרך, הרצאה ושירת רומנסות. במוזאון מתקיימת גם פעילות תרבותית של הרצאות, כנסים ומופעים מוזיקליים. מטרת המייסדים היא לשמר את התרבות היהודית בספרד, תרבות ממנה, כך טוען די לה אוברה, נשארו רק עקבות של זיכרון. אך כפי שהוא טוען "הזיכרון חזק מן האבן". בקורדובה, עיר הולדתו של הרמב"ם, לא נשארו כיום יהודים. אך המוזאון של די לה אוברה הוא יד לתרבות שהייתה שם. די לה אוברה, בעצמו צאצא למשפחת אנוסים, נשא אצלנו הרצאה מרתקת על פעילות המוזאון, מטרותיו וחזונו.

והמסמכים שנכתבו לאורך הדורות הקודמים, ועד לפני הגירוש בתקופת הביניים. יד הגורל הפגישה אותו עם **פרופ' חוסה רמון מגדלנה** מאוניברסיטת ברצלונה, אשר הציע למרדכי להצטרף למחלקתו שבפקולטה לפילולוגיה ולימודי תואר דוקטור, דברים אשר יקנו לו גישה ישירה לכל מקורות המידע הקיימים. בעבודת מחקר זו שאף מרדכי בן אביר למלא את המשימות האלה:

1. לחפש ולמצוא את השורשים ולשרטט את אילן היוחסין של המשפחה היהודית קטלנית קבלייר לפני הגירוש ב-1492, מקום מגוריהם ברחבי קטלוניה, פירוט בני המשפחה וקורות חיי חבריה.
2. לחפש ולמצוא את השורשים ולשרטט את אילן היוחסין של בני משפחת קבלייר לאחר הגירוש, איתורם בתפוצות ובמיוחד באימפריה העות'מאנית דאז, פירוט בני המשפחה וקורות חיי חבריה.
3. לחפש ולמצוא נקודת השקה, מגע או מישור שיחברו בין שתי התקופות, תוך זיהוי אלה שחיו בקטלוניה בימי הביניים, לפני הגירוש לבין אלה שסבלו מייסורי הגירוש עצמו וחוו את השלבים הראשונים בתפוצות מדינות המקלט, וכן מעקב אחריהם וקורות חייהם.

מרדכי בן אביר הצליח לשחזר 25 דורות אחורה של משפחת קבליירו ולגלות פרטים מפתיעים על אודות המשפחה שלו. "בסופו של דבר התגברתי על המכשולים והקשיים וסיימתי את הלימודים בגיל 82 בשנת 2007 בהצטיינות יתרה (Cum Laude)", מציין מרדכי בגאון.

ד"ר מרדכי בן אביר ומשפחתו

על כלל זה. חברים ששפתם התרחקה ונחלשה ברבות השנים, זוכים לעזרה מיידית וצמודה משאר החברים. הכלל הנוסף הוא שאין סדר יום. כל אחד יכול לדבר על כל נושא שירצה שהרי התפתחויות חדשותיות אינן חסרות במדינתנו בכל שבוע. בנוסף, קבענו שכל חבר המגיע לראשונה לפרלמנט מציג את עצמו, ייחוסו וסיפור משפחתו. סביב כך מתפתחות אינספור שיחות מעניינות. שקלנו היטב את המועד שנקבע לימי שישי. כל יום אחר בשבוע לא היה מאפשר התפנות טובה יותר מיום זה ובשעות האלה. אף ששעת כניסת השבת מוקדמת יותר בימי החורף, עדיין ניתן לפנות שעותיים של שיחה נטו בלאדינו על כוס קפה או תה ותקרובת. המקום ניתן לנו באדיבות המתנ"ס וחבל שלא ננצל אותו. אנחנו פונים לחברים לבוא לפרלמנט שבו מדברים רק לאדינו, דבר שאפילו במסגרת ההתכנסויות החודשיות שלנו במסגרת הסלון אינו בא לידי ביטוי והגשמה.

יזמות משפחתית

דוקטור בגיל 82

מרדכי בן אביר (מרקוס קבליירו) החליט בגיל 75 לערוך מחקר מעמיק על אודות שורשי משפחתו, שהם צאצאים למגורשי ספרד מ-1492. עריכת מחקר מסוג זה אינה דבר פשוט. המחקר מצריך אישור גישה מיוחד לארכיונים שבהם שמורים הספרים

כיד המסורת הספרדית, ומלבד ההנאה לך, תכננו את מהלך ההתכנסות השנתית של שוחרי המרכז. היה זה בוקר לא רק פורה ויעיל אלא אף טעים ומהנה. תודה לרחל.

מרכז גאון במדיה

א. **איל קונטאקטו** - כמו בכל שנה, יצא לאור גיליון של ביטאון המרכז, איל קונטאקטו. הביטאון מסכם את הפעילות של מרכז גאון בחמשת הנתיבים שקבע לעצמו - מחקר, הוראה, תרבות ואמנות, קהילה וקשרי ציבור. נשמח לקבל מכם תגובות לפעילויות של מרכז גאון, שיפורסמו במדור הדים בגיליון הבא.

ב. **אתר מרשתת (אינטרנט) ופייסבוק** - באתר האינטרנט שלנו אפשר להתעדכן בחמשת נתיבי הפעילות של מרכז גאון (מחקר, הוראה, תרבות ואמנות, קהילה וקשרי ציבור); למצוא את הגיליונות המלאים של ביטאון המרכז איל קונטאקטו, ואף לראות תמונות וקטעי וידאו. מרכז גאון פעיל גם בפייסבוק, ואפשר להתעדכן בו בנוגע לאירועים עתידיים, לצפות באלבומי תמונות מאירועים שונים וכמובן למצוא חברים שוחרי לאדינו. אתר האינטרנט:

<http://in.bgu.ac.il/humsos/gaon>

למרכז גאון בפייסבוק, ראו: Sentro gaon.

ג. **נציגי מרכז גאון מתראיינים** - בעקבות הכרות ממשלת ספרד על האפשרות להעניק אזרחות ספרדית לצאצאי יוצאי ספרד, הוצפנו בגל של פניות מאמצעי התקשורת: עיתונות, רדיו וטלוויזיה, שביקשו התייחסות לנושא. נביא כמה דוגמאות: **פרופ' תמר אלכסנדר** התראיינה לעיתון **הארץ** (הכתבה פורסמה ביום שני ה-10 בפברואר 2014) ולתכניות רדיו שונות. **ד"ר אליעזר פאפו** התראיין בטלוויזיה על ספרו בפרט ועל תרבות יהודי ספרד בכלל בכמה תכניות: אולפן פתוח עם **אורית לביא נשיאל**; קפה הפוך עם **עמנואל הלפרין**; ובתכנית של **לונדון וקירשנבאום**. **ד"ר גילה הדר** התראיינה בגלי צה"ל על קהילת סלוניקי.

אירוח ז'קלין טוביאס

שגריר בולגריה בישראל דימטר מיכאלוב

ב-19.11.14 אירחנו את שגריר בולגריה בישראל, **דימטר מיכאלוב** ורעייתו **נורה**. מיכאלוב, מזרחן בהשכלתו, הגיע לישראל בפברואר 2013 ומאז כבר מדבר עברית שוטפת. בערבית הוא שולט עוד מזמן כהונתו כשגריר בולגריה בסוריה (2011), ואף מילא תפקידים בקונסוליה הבולגרית בלוב ובכוויית. את השפה האנגלית ליטש בקונסוליה הבולגרית בווישינגטון. לבקשתו, ערכנו לו טיול מדברי. **רוני ארזי**, יו"ר עמותת "אירמאנוס", תכנן את מסלול הטיול, הסייע אותנו בג"פ שלו והוסיף הסברים מאלפים לאורך הדרך. פתחנו בביקור בחווה בדואית של ידיד של רוני, **גיומעה**, התכבדנו בקפה ובתה, והשגריר נהנה לשוחח בערבית מושלמת. משם ירדנו למדבר יהודה ועצרנו נשימה מול הנופים המדהימים. נורה שהיא צלמת חובבת לא הפסיקה לצלם. במצוק העתקים חיכה לנו **ראם**, בנו של רוני עם ארוחת מטעמים מול הנוף המרהיב של ים המלח. משם בקושי הספקנו להגיע לפני החשכה לנחל סדום, כדי לחצותו בנסיעה בין הרי החוור והרי המלח, ולחזור לבאר שבע. השגריר בדברי התודה שלו כתב שהיה זה "אחד הימים הנפלאים שלו בישראל".

מפגש בבית רחל גאון

גם השנה הזמינה רחל גאון את ועדת ההיגוי של מרכז גאון לערוך את ישיבת תכנון השנה בביתה. נפגשנו בבוקר יום שישי ה-2.1.15 בבית רחל, ישבנו סביב שולחן ערוך בשפע

ז'קלין טוביאס, נשיאת המכון ליחסי תרבות בין האיים הבלאריים וישראל

הגב' **זקלין טוביאס** מפלמה די מיוורקה עומדת בראש מכון שאותו הקימה ומטרתו להדק קשרי תרבות בין האיים הבלאריים וישראל. אשתקד הגיעה הגב' טוביאס בראש משלחת של 17 איש, והשנה הגיעה שוב לבדה והייתה לנו הזדמנות לארח אותה. ערכנו מפגש חברי בינה לבין חברי ועדת ההיגוי של מרכז גאון. במסגרת הידוק הקשרים, אירחה הגב' טוביאס את **פרופ' תמר אלכסנדר** כשזו הגיעה לכנס בפלמה די מיוורקה.

פרופ' לינה אמסלם

פרופ' לינה אמסלם היא חוקרת מומחית לספרות וללשון ספרדית במאה ה"ט, מתרגמת וסופרת בשתי שפות - ספרדית וצרפתית. בין היתר פרסמה ספר סיפורים, *Pequeñas historias de la calle Saint Nicolas*, שבו היא מתארת את התערותה של משפחת מהגרים ספרדית בפריז של סוף שנות ה-60. היא מרכזת חוג לחכיתיה בפריז ומקדישה רבות לקידום תרבות החכיתיה ולשונה. היא הוזמנה לישראל על ידי **פרופ' יעקב בן-טולילה** כדי לסייע לו בהשלמת מילון מילים עבריות בחכיתיה שהוא כותב. אמסלם הייתה אורחת הכבוד בערב הוקרה לתרבות החכיתיה שערכנו באשדוד. בערב זה כבשה את לב הקהל כאשר סיפרה בחכיתיה על פעילותה לקידום מורשת זו. בנוסף הזמנו את לינה למרכז גאון וערכנו לה סיור מודרך בקמפוס האוניברסיטה.

פרידות ואזכרות

אזכרה לבנימין (בני) גאון ז"ל במלאות שש שנים לפטירתו

ביום שישי במאי 2014, נסענו אנוכי ומישאל בן מלך מטעם מרכז גאון להשתתף באזכרה לבנימין (בני) גאון ז"ל. בני נטמן בבית העלמין במושב בית הלוי. זהו מושב שהוקם על ידי יוצאי בולגריה, יוון וטורקיה, שם גם שוכן ביתם של בני משפחת גאון. זהו בית עלמין יפהפה בלב עמק חפר, בין מטעי אבוקדו ותפוזים. עשרות אנשים, בני משפחה, חברים, ואנשי עסקים הגיעו לאזכרה. לאחר אמירת קדיש ודברי הספד הוזמן הקהל לבית משפחת גאון.

גילה הדר

לזכרו של גבי פרץ ז"ל

השנה איבד "סלון גאון" באופן פתאומי אחד מן החברים הוותיקים והדומיננטיים. גבי פרץ נפרד מאתנו בטרם עת בגיל 64. גבי היה חבר יקר בקבוצה שלנו, דמות דומיננטית. הוא ידע לשמח, לבדר את כל הסובבים אותו. כמון כן, בפגישות חברי הסלון תמיד ידע לומר דברים שאי-אפשר להתעלם מהם. לנו, לחברים, גם מחוץ לסלון מאוד קשה לקבל, לעכל ולהאמין בחסרונו. דמותו חסרה לנו בחברה. גבי היה תמיד מצחיק, שנון, 'עשה שמח' והעלה חיוכים אצל הסובבים אותו. אהב לעזור לידידיו, לבניו ולמשפחתו. היה בעל ידע בתחומים רבים בקריאה, בבישול, בציור וכמובן משכיל במקצועו כמהנדס כימי בטקסטיל שנים רבות. אנו מאחלים לרעייתו ליזט ולכל בני המשפחה אריכות ימים.

יהי זכרו ברוך!

שלום חבר!

פרופ' יעקב קנטי

אמי חנה שם טוב ז"ל

אמי נולדה בשנת 1948 בעירק. כשעלתה לישראל ב-1950 לישראל גרה בפחונים במעברה אך תמיד היתה מלאה בחלומות. למדה חינוך וחינכה במשך 35 שנה אלפי ילדים בבית ספר מוריה בבאר שבע. ואף היתה פעילה בק"ל, למען המורים. היא חינכה לאהבת הארץ, העם והמדינה עם המון שמחה וזימרה.

עם פרישתה לגמלאות מצאה לה קבוצות שונות בהן לימדה שיעורים ביהדות בשמחה ובנועם. הקבוצות כללו לדוגמא קבוצות גמלאים, קבוצות טיולים ועוד. כמו כן, התנדבה בבתי ספר שונים מטעם "ידיד לחינוך".

היא אהבה לשיר, השתתפה במקהלת בית הלוחם, ואהבה במיוחד את שירת הלאדינו. המשיכה בפעילות של נתינה והתנדבות למרות מחלת הסרטן בה חלתה בשנים האחרונות.

משפט שנהגה לומר: "לקדש את הזמן".

יהי זכרה ברוך

אורנית

לזכרה של חברתי היקרה חנה שם טוב ז"ל

הוכיתי בהלם למשמע אוזניים על לכתה של חברתי חנה שם טוב. חנה בשבילי ייצגה את ארץ ישראל היפה. עבדנו ואהבנו אהבת נפש את קק"ל. היינו נפגשות בכל המפגשים והכנסים. חנה הייתה "אנציקלופדיה" מהלכת, אהבה את הארץ ואהבה לטייל בה. התנדבה גם "בידיד לחינוך" ובכל סיור הייתה מסבירה לאורך כל הדרך על הצמחייה ומהות החגים, במיוחד בסדר ט"ו בשבט שהיינו עורכים בחווה החקלאית, ונתנה הסברים מעמיקים. אני זוכרת את המפגשים בכל שנה "ביום התלם הראשון" של קק"ל. הייתה קורנת מאושר, מעל בימת הטקסים. חנה הייתה אדיבה מאוד. אהבה מאוד את הבריות. עצוב לי מאוד על לכתה של אישה יקרה זו וארגיש מאוד בחסרונה.

גילה שריד

דברים לזכרו של אליהו חוטר ז"ל

איש תם וישר, אוהב אדמה ואדם. אליהו נקרא בפי חבריו "חוטר" או "ג'נג'י". נולד וגדל בת"א, בן לחלוץ בגדודי העבודה של טרומפלדור, חניך הכשרת מחנות עולים וחבר בפלמ"ח. למד חקלאות והתמחה בגידול בונסאי. בהמשך הפך להנדסאי לכימיה ועבד בקמ"ג עד לפרישתו בשנת 1994. כתחביב עבד בנגרות, גנות וזכוכית. בנוסף לכך עסק בציור וכתביה. פרסם ארבעה ספרי שירה ואסופת סיפורים קצרים. נקטף באחת עם אשתו אסתר בתאונת דרכים. השאיר אחריו 6 ילדים, 20 נכדים ו-2 נינים. תהא נשמתו עדין.

שיר שכתב כ-10 שנים לפני מותו:

הסוף

הירא את הסוף
כל חייו הם בפחד.
החושש מן הקץ
לא ידע רגע נחת.

ואני הן ידעתי
ראשיתה של הדרך
ואנה תלך.
את נפתולי נתיבי
ואת אורך השביל,

ותפילה בליבי,
לא כנר הדועך
יחשך יומי.

לו אהי כעץ שביער
ארצה מוטח באחת
עת יכהו הסער.

מאת ילדיהם: בת ציון, הדס,
עזריאל, מוריה, רחל, יעקב

הכרתי את אליהו חוטר לתקופה מאוד קצרה ורק פן אחד שלו. לפני שנים אחדות השתתפתי בשיעורי ציור בביתה של הציירת ג'ני מילמן. יום אחד הצטרף אלינו אליהו. לימים הסתבר שכלל לא צייר בעבר, אבל היה נחוש לבטא את רעיונותיו בציור. הוא התקדם בצעדים בטוחים, חשב על רעיון והעלה אותו על הדף. איש שקט וצנוע. צעיר ברוחו היצירתית. מעולם לא השתתף בפטפטת הנוצרת לפעמים בסדנאות כאלה. תמיד היה מרוכז בעבודתו, עקבי בדרך למטרתו וגם הצליח. אך אם דיבר אי פעם, היה חיוך נעים נסוך על פניו ודבריו דברי טעם. כשחזרה ג'ני אל משפחתה בברזיל, המשיך אליהו ללמוד אצלה ציור דרך הסקייפ (!) מה שנשמע לי מיוחד מאוד וצעיר להפליא. לכבוד הוא לי לכתוב דברים לזכרו. יהי זכרו ברוך

עירית צורים

לזכרה של ד"ר אסתר חוטר ז"ל

אשת חסד, רבת פעלים, מורה לחיים. נולדה בירושלים למשפחה ממוצא ספרדי (ס"ט) שהתגוררה בארץ מאז גרוש ספרד. בילדותה למדה באליאנס ובנערותה למדה הוראה בסמינר מזרחי. התחתנה עם אליהו לאחר טיול לעין גדי, בו נורתה בטעות

באולם סוון דלל, שהיה מלא מפה לפה. באירוע הרצו תלמידי המחקר **הדר פלדמן** ו**תמיר קרקסון** מהאוניברסיטה העברית בירושלים, **פנינה מנור** מאוניברסיטת בר-אילן, **דב ליפשיץ** וכותב שורות אלה, מאוניברסיטת בן-גוריון בנגב. הוזמנתי על ידי מרכז גאון להציג חלקים מעבודת הדוקטור שלי, שהייתה אז בשלבי סיום. הרצאתי עסקה ב"סיפור הנשכח": במקרה ההגירה והעלייה של יהודים ממרוקו הספרדית שראשיתו באמריקה הלטינית של המאה ה־17. בהרצאתי ביקשתי להציג לנוכחים סיפור הגירה יהודי מרוקני שונה מזה המוכר והמקובל בתחום חקר יהודי ארצות האסלאם ובשיח הפוליטי הרווח בארץ, ודרכו ללמד במשהו על חשיבותו של חקר יהודי ספרד כתחום מחקר עצמאי. התגובות להרצאתי, כמו גם להרצאותיהם של עמיתיי, היו נלהבות – וחלקן היו מפתיעות מבחינתי. לאחר ההרצאה זכיתי לשמוע סיפורים אישיים שהוסיפו על תובנותי המחקריות וחידדו אותן, במישרין ובעקיפין. במקרה אחד אף זכיתי לשמוע פרטים על סבי, שהיה פעיל ציוני במרוקו הספרדית, ועל החלטתו להגר לוונצואלה ולא לישראל. הכנת ההרצאה לקהל לא-אקדמי של דוברי לאדינו, ובמיוחד התגובות אליה, חידדו את הבנתי כי בחרתי בתחום מחקר היסטורי מיוחד במינו. אף שהצגתי בעבר רעיונות ותובנות מעבודתי בכנסים אקדמיים שונים, כנס "ביכורים" עורר בי תחושת התרגשות אינטלקטואלית מיוחדת. בעקבותיו, הבנתי טוב יותר כי הקשר בין "קהילת החוקרים" ו"קהילת הנחקרים", שהוא קשר משמעותי מלכתחילה בעולם חקר הלאדינו, המטופח גם על ידי מרכז גאון, איננו חד-כיווני כלל ועיקר. הוא הזכיר לי שמחקרנו, אשר באמצעותו אנו שואפים מלכתחילה לעצב תודעה היסטורית חדשה, מקבלים משנה תוקף אמתי רק כאשר עולה בידינו להנגיש את מסקנותיהם לקהל הרחב. אנו מפיקים תועלת מחקרית מדיאלוג מתמיד עם מי שאנו מבקשים לחקור את עברם ותרבותם. אני מבקש להודות למרכז גאון על היוזמה הנהדרת, ובכלל על חלקו החשוב בטיפוח דור החוקרים הבא, קהילת דוברי הלאדינו – וכמובן, הקשר החשוב והמפורה ביניהם.

אביעד מורנו

המחלקה ללימודי המזרח התיכון, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

מלווים בחיור מקסים שלא מש מפניה. בתום כל מפגש היא הציעה הסעה למי שנוזק לה. היא הפכה למשתתפת פעילה בכל מפגש, כולנו התאהבנו! כאשר לא הגיעה למפגש השישי, לא שיערנו עד מה טרגית הסיבה. אנו ממשיכים להיזכר בה בכל מפגש. זכרה המבורך עמנו תמיד.

מחקר

ספרים בהוצאת המרכז

לתמו היקרה, ברכות לבביות על *El Pezente 7*. אני קוראת את המאמרים בעניין רב. מבחר מעניין ביותר ובחלקו מביא עניינים שהם חדשים לי לגמרי. תודה רבה. כל הכבוד!!

ד"ר שושנה וייך-שחק

ימי עיון

"ביכורים"

בסוף חודש מרס 2014 ארגן מרכז גאון את יום העיון העשירי מאז ייסוד המסורת של ימי עיון לקהל הרחב. השנה עמד האירוע בסימן "ביכורים", ומטרתו הייתה להציג בפני הקהל הרחב, שרובו דוברי לאדינו, עבודות מחקר מצטיינות מפרי עטם של "דור העתיד" של חוקרי הלאדינו ותרבותה. האירוע התקיים

אביעד מורנו, יום עיון "ביכורים"

ונשארה נכה. אסתר עבדה כמורה לכיתות א'-ב'. פיתחה שיטה מיוחדת ללימוד קרוא וכתוב לילדים עם בעיות למידה, ולימדה אף ילדים עם שיתוק מוחין ומבוגרים שלא ידעו קרוא וכתוב. עם השנים למדה גם ייעוץ חינוכי ושימשה כמורה יועצת. פרשה ממשד החינוך ועברה לעבוד בשרות בתי הסוהר כעובדת סוציאלית בכלא ב"ש, שם גמלה מכורים לסמים. אסתר הייתה אשת ספר ולמדה כל חייה. בגיל 70 קיבלה תואר "דוקטור לפילוסופיה" מאוניברסיטת בר-אילן בחקר ספרות ימי הביניים. מאז יציאתה לגמלאות התנדבה ב"אנוש", ביטוח לאומי, מקלט לנשים מוכות, "מסל"ן" ובית ספר יסודי. השתתפה בקורס לשדרים ברדיו באר שבע, בנוסף לחוגי כתיבה, אומנות ויצירה שונים, תיאטרון ומקהלה. היתה פעילה מאוד בוועד שכונת "וילות מצדה". אסתר כתבה כל חייה סיפורים ומחזות, חלקם התפרסמו בעיתון "דבר לילדים" וחלקם עדיין מצפים לפרסום. בתור דוברת לאדינו "מהבית" השתתפה בחוג לאדינו ואף חיברה שיר "נוסטלגיה" שזכה במקום שלישי בפסטיבל לאדינו.

נקטפה באחת עם בעלה בתאונת דרכים. הניחה אחריה 6 ילדים, 20 נכדים ושני נינים. תהא נשמתה עדן.

מאת ילדיהם: **בת ציון, הדס, עזריאל, מוריה, רחל, יעקב**

את אסתר חוטר הכרתי בשנת עבודתי הראשונה כמורה בבית הספר דגניה, לפני כארבעים שנה. אסתר הייתה יועצת בבית הספר. אהבתה לילדים הייתה ללא גבולות. ברוב ההפסקות הייתה מבלה בחצר בית הספר עם הילדים: פה חיבוק, שם ליטוף, וחיוך אוהב שלא מש מפניה. כשעבדנו יחד, לא ידעתי שדיברה לאדינו. חבל! יכולנו לתרגל את שפת הורינו. לי לפחות חסרו דוברי השפה. מפגש נוסף היה לאחר שנים, אך אסתר לא השתנתה. תמיד אותו חיוך, תמיד עזרה לזולת, תמיד תמכה ועודדה. ב"סלון גאון" ובמפגשי "אירמאנוס" מרגישים בחסרונו. יהי זכרו ברוך.

יהודית אנגל

מוסיף **יוסי אבוהב**: היא התמידה לבוא לכל פגישות "פרלמנט הלאדינו", הביאה תקרובת מהבית מעשה ידיה ודברים שהיא כתבה והקריאה לנו. דבריה היו בהירים ורהוטים

ערב עיון לספרי יצחק גורמזאנו גורן: דונה

גרסיה

לפרופ' תמר אלכסנדר, ולד"ר בתיה שמעוני, שיזמו וארגנו את הערב

לד"ר חביבה ישי, ראש המחלקה לספרות עברית, אוניברסיטת בן-גוריון

לפרופ' אמנון רוזן-קרקוצקין ראש המחלקה להיסטוריה של עם ישראל, אוניברסיטת בן-גוריון

לפרופ' עליזה מיוחס-גיניאו, החוג להיסטוריה, אוניברסיטת תל אביב

למעין מנגוני ממרכז גאון, לרוית לוי ממוכן הקשרים, ולסיגל מהמחלקה לספרות עברית

ברצוני להביע את תודתי העמוקה ואת תודתה של שושה רעייתי על הערב היפה והמכובד שיזמתם והוצאתם לפועל - סביב יצירתי "קוורטט הסניורה" על חיי דונה גרסיה מנדס.

מעבר לתרומה האקדמית של כל אחד מכם על פי דרכו ודברי ההקדמה המלבבים של פרופ' אמנון רוזן-קרקוצקין, הפתיעה ד"ר חביבה ישי כשבחרה להביא מְשֵׁל מְשֵׁל ר' יוסף חיים "הבן איש חי" מתוך ספרי אלחכם מבגדד - ובכך הנכיחה ספר נוסף שלי של סיפורת ביוגרפית שהיא הסוגה האהובה עליי; הרצאתה של פרופ' עליזה מיוחס-גיניאו נתנה את הקונטקסט ההיסטורי הראוי לספרי הקוורטט; הרצאתה הקולעת והמפתיעה ברעיונותיה המקוריים של ד"ר בתיה שמעוני הבליטה את היסודות הקרנבליים והנשיים שביצירה - דברים שהם מאוד קרובים לבני הן כאיש תאטרון והן כמי שרואה עצמו כפמיניסט. ולבסוף - השיחה הפומבית והבלתי אמצעית עם פרופ' תמר אלכסנדר שהעניקה לי הזדמנות לשתף את הקהל הן ברזי העשייה הספרותית והן במעורבותי האישית עם דמותה של דונה גרסיה שהפכה לחלק מחיי. כאמור, מעבר לתרומה האקדמית, הצלחתם ליצור אווירה של חום ושל חווייתיות שהיא יותר ממצוות אנשים מלומדה. כאנשי תאטרון, שושה רעייתי ואני מעריכים גם את המקום שנתתם לקטעים החווייתיים שהבאנו מתוך הספרים שפתחו וחתמו את הערב. מילה על הארגון המופתי של המארגנות - תמר ובתיה האחראיות על הארגון, מעין, רוית וסיגל אשר על הביצוע. דווקא כאנשי במה, שושה ואני מעריכים מאוד את ההקפדה שציינה את ההפקה, דבר שאינו מובן מאליו וראוי על כן להוקרה בצד התכנים. בברכה ובאיחולים שתמשיכו במפעל המבורך,

יצחק גורמזאנו גורן

תרבות הלאדינו, מילותיה החמות ועצם נוכחותה ריגשו אותי מאוד.

הדר פלדמן

שלום מעין,

מאוד נהייתי אתמול בכנס "ביכורים", הן ברמת התוכן והן בארגון, בהסעה ובהנחיה של **שלמה ונטורה**. זאת הייתה חוויה מרתקת. תודה רבה לך, ואנא העבירי את הערכתי למארגנים ולמבצעים.

מרגלית סגראי-שלמן

ערבי השקה

הטווס, המגוהץ וחצי האישה: כינויים, הומור ופולקלור בשיח היום-יום של יהודי טטואן דוברי החכיתיה

תמר היקרה,

האם את זוכרת מה היה הפתגם הראשון בחכיתיה ששאלת אותי על אודותיו? היה זה לפני שנים ארוכות באוניברסיטה העברית בירושלים, ואם זיכרוני אינו מטעני היה זה הפתגם: *Juró Raḥel por Menaḥem* (נשבעה רחל במנחם), שנוהגים להשתמש בו כדי להתריע על שבועת שווא. השיחה הראשונית הזו, ועבודת השדה ששיתפת אותי בה לתיעוד פתגמים בחכיתיה הובילה אז להבנה כי לנושא זה חשיבות עצומה, וכי אלה הם למעשה הרגעים האחרונים שבהם נוכל לתעד את החכיתיה ובכך להציל נדבך חשוב מן התרבות היהודית. לפני חודשים אחדים יצא לאור בהוצאת מכון בן צבי ספרי: "הטווס, המגוהץ וחצי האישה - כינויים, הומור ופולקלור בשיח היום-יום של יהודי טטואן דוברי החכיתיה", ואני מבקשת להודות לך באופן אישי על החסות שמרכז גאון העניק להוצאת הספר ולערב לכבוד הספר, במכון סרוונטס בתל אביב, במעמד שגריר ספרד בישראל, **מר פרננדו קרדריה סולר**. שמחתי על היותך יושבת ראש הערב הזה, ועל התגובות הנהדרות שהאירוע קיבל מכל עבר. הנחית את הערב בתשומת לב, בעניין ובהקפדה על כל הפרטים. אני מאחלת לך ולמרכז גאון שתמשיכו לתת את חסותכם לאירועים מרגשים ומקרבי לבבות של העולם הספרדי-יהודי, ולתמוך בהתעוררות המחקרית לתיעוד לשון החכיתיה ותרבותה.

ד"ר נינה פינטראבסקיס

המרכז לחקר הלאדינו ע"ש נעימה ויהושע סלטי, אוניברסיטת בר-אילן

שמחתי להשתתף ביום העיון "ביכורים" מטעם מרכז גאון, מרכז סלטי והרשות הלאומית לתרבות הלאדינו, שם נשאתי הרצאה בשם "מה בין קליניס פלייצין לבין און לוגאריקו ג'יקו", שהביאה טעימה קטנה מתוך עבודת התזה שלי, בהנחייתו של **פרופ' שמואל רפאל** מהמרכז ללאדינו ע"ש נעימה ויהושע סלטי באוניברסיטת בר אילן, העוסקת בתרגום האוטואמנציפציה של י"ל פינסקר ללאדינו בסלונקי. מרצים נוספים ממרכז גאון ומאוניברסיטת ירושלים, הביאו גם הם נושאים מרתקים מתרבות הלאדינו, כל אחד בתחומו.

אני רואה חשיבות רבה בימי עיון מסוג זה, שבהם נפגשים חוקרים מאוניברסיטאות שונות, המציגים את פרי עבודתם, ומחליפים חוויות בנושאים שונים. חשיבות נוספת אני רואה בשיתוף הפעולה בין האוניברסיטאות השונות המפרות זו את זו, אך גם בהבאת תכנים חשובים מתחום הלאדינו לא רק בפני קהל אקדמאי, אלא בעיקר בפני קהל שאינו אקדמאי, הצמא לידע בתחום, וכאן ניתנת לו האפשרות להיחשף לתכנים הללו. בשביעות רצונו של הקהל יכולתי להיווכח בשיחות שניהלנו בשעת ההפסקה.

פינינה מנור

אוניברסיטת בר-אילן

זכות גדולה נפלה בחלקי להיות מוזמנת על ידי **פרופ' תמר אלכסנדר** להרצות ביום העיון "ביכורים". ביום עיון זה נוצר מפגש בין תלמידי מחקר העוסקים בתחומים רלוונטיים לתרבות הלאדינו ובין קהילת דוברי הלאדינו בישראל. עבורי, בתור חוקרת בתחילת הדרך, הייתה זו הזדמנות יוצאת דופן להציג היבט מסוים במחקר שבו אני עוסקת לקהל המאוחד באהבתו לשון הלאדינו, החי ונושם את תרבותה. במהלך הרצאתי ויתר ההרצאות של החוקרים הצעירים, הוקסמתי ממבטיהם המרותקים של הקהל, מהשאלות ומהתגובות המפרגנות. ההפסקות בין ההרצאות אפשרו היכרות אישית יותר: היו שניגשו לשאול שאלה על ההרצאה, היו ששיתפו אותי בסיפורים אישיים הקשורים למשהו בדבריי שנגע ללבם והיו שפשוט ביקשו להגיד מילים טובות ואף ל"אמץ" אותי לחיק המשפחה המורחבת של דוברי הלאדינו. שמחתי מאוד לראות בין הנוכחים ביום עיון ובהרצאה את **הגב' רחל גאון** אשר מחויבותה לשימור

על הקורס 'שאלה של זהות: מגמות תרבותיות ולאומיות בקרב יוצאי ספרד בעידן המודרני'

רחל, אנצל את ההזדמנות להודות לך על חוויית למידה מיוחדת במינה. נהניתי מהקורס מאוד. אישיותך המיוחדת והנועם שאת משרה לא במהרה יישכחו. שנה טובה ומלאת שמחות,

רות וייס

על הקורס לאדינו (ספרדית יהודית): שפה ותרבות

אני בשנה ב' במסלול כלכלה וחשבונאות. הזיקה שלי לשפה היא דרך אמי, אביה ז"ל היה יליד ארגנטינה והכיר את השפה. בנוסף, אמי גדלה בביתה על שיריהם של גדולי זמרי לאדינו כגון: **יהורם גאון, לוליק לוי ורבקה רז**. נוסף על כך, אשתו של דודי (אחיה של אמי) ילידת ארגנטינה גם היא, ובמפגשים משפחתיים ובמועדים, הוריה היו מדברים אתה ספרדית כך שאני זוכר שאהבתי להאזין לשפה וניסיתי להבין על מה מדובר. כשסיפרתי לאמי על קורס הלאדינו שמועבר באוניברסיטה, היא המליצה לי בחום לקחת אותו. אנצל הזדמנות זו להודות לך - רחל על אופן העברת הקורס ותכניו, נהניתי מאוד לקחת בו חלק ושמחתי להכיר את השפה. אמליץ עליו בחום!

נועם בר חן

רחל שלום רב, תודה רבה על ההזדמנות להיחשף לתרבות חדשה וכל כך ישנה. עברתי חוויה בלתי רגילה ואני סמוך ובטוח שאאמץ את חלקה אל חיי ואל ביתי. כיף ללמוד אצל מרצה שמלמדת מהלב ועם כל כך הרבה תשוקה תודה על הכול,

נעם אורן

רחל, רציתי לומר לך המון-המון תודה על סמסטר מקסים... את מרצה מקסימה ומיוחדת המשקיעה בחומר הלימוד והסטודנטים כאחד.

המון תודה על ההבנה לאורך כל הסמסטר ובהצלחה בהמשך דרכך תהיה אשר תהיה.

חנן עמר

מלגות ופרסים

מלגת לימודים מלאה

ברצוני להביע את הכרת תודתי על המלגה המלאה אותה קיבלתי עבור לימודי הדוקטורט. תודתי נתונה לכל אלו שהשתדלו וטרחו למעני ולמען חבריי: לפרופ' תמר אלכסנדר, לד"ר אליעזר פאפו ולתורמים היקרים. רוב האנשים הלומדים לקראת תואר דוקטורט, כמוני, נמצאים בשלב מתקדם בחייהם, שלב שבו הם כבר מגדלים משפחה ועובדים לצורך פרנסה וקיום הבית, על כן כל סכום כסף הוא חשוב וקריטי. לפיכך התועלת שבמלגה זו היא מרובה מכיוון שהיא מאפשרת לי לשקוד על המחקר בראש שקט, מבלי לדאוג דאגה יתרה למימונו, שהרי "אם אין קמח אין תורה". המלגה היא גם הבעת אמון בכישוריי וביכולותיי הלימודיות. זאת ועוד, הדבר בהחלט מעודד מועמדים פוטנציאליים לשקול ברצינות לימודי דוקטורט או תואר שני במסגרת מרכז גאון, מעין זריקת עידוד רצינית לדור חוקרי העתיד המעלה על נס את תרבות יהודי ספרד. בברכה ובתודה

דב ליפשיץ

חובה נעימה ביותר היא להודות על קבלת המלגה לשם לימודיי. בשנה זו התחלתי לכתוב את עבודת הדוקטורט שתעסוק באתולוגיות היהודיות ספרדיות בימי הביניים. היות שבכוונתי לבחון קורפוס רחב היקף, קבלת המלגה אפשרה לי לפנות זמן יקר מפז לצורך המחקר, המתבצע כעת ללא הסחות דעת. באופן זה נזדמנה לי חוויה שאינה מאוד שכיחה בקרב דוקטורנטים במדעי הרוח, הרגילים להיות טרודים בקשיי פרנסה באופן שגרתי. על כן, ברצוני להודות לד"ר אליעזר פאפו אשר עשה ימים כלילות לשם השגת המימון הנדרש, כאשר לעיניו ודאי עומדת ההבנה העמוקה, שללא לחם - אין תורה. כמו כן, ברצוני להודות לפרופסור תמר אלכסנדר, המסייעת בכל עניין ומחזקת את צעדיי. היו ברוכים על רווחה זו שהענקתם לי לשם כתיבתי. תקוותי היא שמחקרי יצליח להאיר פרק ממודר זה בתולדות הספרות

העברית, ויצדיק את האמון והתמיכה בהם זכיתי.

רון לסרי

ברצוני להביע את תודתי הכנה על קבלת מלגה במסגרת תואר השני שלי במסלול המחקרי לספרות עברית במגמת הפולקלור וחקר יהדות ספרד. מלגה זו משמעותית מאוד עבורי היות והיא מאפשרת לי להתמקד בלימודים ובעשייה פורייה במסגרת המחקר. חשוב לי לציין כי מעבר לתרומה האישית והכלכלית שהמלגה הזו מעניקה לי ולשאר הסטודנטים, היא ביטוי לערך המוסף שהתורמים רואים במחקר ובפיתוח ידע בתחומים ההומאניים ככלל ובתחום הספרות ותרבות יהדות ספרד בפרט. על כן אני מודה לכם מאוד. בנוסף על כך ובהזדמנות זו, ברצוני להודות באופן אישי לפרופ' תמר אלכסנדר וד"ר אליעזר פאפו המהווים דוגמה אישית עבורי, ואשר הנחייתם ותמיכתם המשמעותית מקדמות ומעודדות אותי בתחום הלימודים. מודה לכם על ההזדמנות שניתנת לי להתפתח וללמוד במסלול האקדמיה. בכבוד רב,

דויד מנריקה

סיור לימודי

לכבוד:

ד"ר אליעזר פאפו
אוניברסיטת בן-גוריון
בשמי ובשם מכון בן צבי אני מבקשת להודות לך מקרב לב על הדרכת יום העיון והסיור הלימודי בירושלים שנערך מטעם קדמתה הפועלת במסגרת מכון בן צבי בשיתוף מרכז גאון ביום רביעי כ"ג בניסן תשע"ד (23 באפריל 2014). המשתתפים בסיור נתרמו רבות מידיעותיך הבלתי נדלות והאופן החווייתי שהעברת אותן. תודה על תרומתך הרבה להצלחת הסיור!
בברכה,

אורלי רחמיאן

מרכזת "קדמתה"
מכון בן-צבי

לאליעזר, צרור שלומות רציתי להודות לך על סיור מהנה, מרתק ומאלף שהעברת לחברי קדמתה בבתי

נושאים. תודה לתמר, שבכל עיתון מזכירה את חוג לאדינו באשקלון. נשמח להמשיך ולשתף פעולה. השנה אירחנו את פרופ' קנטי. האולם היה מלא, מלא בחבריו, מלא בשמחה, מלא בסקרנות לשמוע את סיפורו. מלא באהבה שהרעיפו עליו כל הנוכחים. בסיום ההרצאה, עם פעילי לאדינו שהגיעו ממרכז הארץ, עם פעילי לאדינו מבראש שבע, עם ידיד נעוריו של פרופ' קנטי, שהוא רופא בבית חולים באשקלון, אף הוא נכח בהרצאה, נסענו למרינה באשקלון, ישבנו בבית קפה, על המים, אכלנו "בואיקוס" שהביאה אחת החברות ושתינו שתייה חמה ברוח חברית ונעימה. דיברנו, סיפרנו, התלהבנו ולא רצינו שזה ייגמר. זה המקום שוב להודות לפרופ' קנטי בשמנו ובשם כל החברים, שהדי הרצאתו הגיעו לחוגי לאדינו ברחבי הארץ. ברגשי הערכה וכבוד,

עדינה ומוני קונפורטי
רכזי חוג לאדינו אשקלון

לתמר אלכסנדר שלום רב, תודה רבה מקרב לב, על הסרטון, על הערב החשוב והמרגש כל כך שחווינו. משמח לבוא למרכז, משמח לכתוב תודות למרכז ולהשתתף בכל אירוע כמה שניתן. יבורכו כל העושים במלאכה.

עדינה ומוני קונפורטי
רכזי חוג לאדינו אשקלון

עדינה ומוני קונפורטי

שלום רב פרופ' תמר היקרה, שלום רב לסטודנטים שקיבלו מלגות. קבלו מאתנו ברכות והערכה והערצה רבה שבגינה קיבלתם את המלגות. כהרגלנו, איננו יכולים שלא להודות, ותמיד, אחרי כל מפגש, לכתוב ולהביע את התרגשותנו מהמפגשים הללו. פעם ראשונה על ההזמנה. זה כבוד גדול וזכות גדולה לנו, להשתתף במפגשי התרבות שמקיימת המחלקה ללאדינו באוניברסיטת בן-גוריון בבראש שבע. איננו יכולים שלא להודות, שבכל שנה, הדבר שמרגש אותנו ביותר, הם הסיפורים והסיבות של הסטודנטים המצטיינים שמקבלים מלגות. איננו יכולים להצביע על סטודנט אחד שהוא טוב יותר מחברו, כולם טובים, כולם מעולים. לקחנו כתובות של חלק מהמצטיינים בתקווה שבשנת הפעילות הבאה בחוג לאדינו אשקלון הם יסכימו לבוא ולהרצות בפני חברינו, שזו תהיה הבמה הראשונה שעליה יעלו. וזו לא תהיה פעם ראשונה שחוג לאדינו אשקלון נותן במה בפעם הראשונה לסטודנטים צעירים, שהיום הם בעלי תארים ומרצים. נשמח לקבל נושאים להרצאות. פרט לשם של הדר, אין לי את שמות יתר הסטודנטים, אך ציינתי את הסטודנט שעשה מחקר על בתי כנסת, והנושא מעניין אותנו. לגבי יתר הסטודנטים אשמח לקבל נושאים. גם מעיב שהיא סטודנטית ותיקה ויש לה קשר לעירנו - אשקלון, אשמח לקבל

הכנסת הספרדיים בירושלים. ניכר שהשקעת בהכנתו זמן ומאמצים רבים ואין ספק, שיש לך חלק חשוב ביותר בהצלחת היום. אני מאוד מעריכה את כל מאמצייך לשמור ולטפח את המורשת הספרדית. הלוואי וגם בני עדות אחרות היו הולכות בעקבות אנשים מסורים כמוך!
כל הכבוד!
ברכה

אסתר שקלים
אוניברסיטת תל אביב

תרבות

התכנסות שוחרי מרכז גאון

לפרופ' תמר אלכסנדר, לד"ר אליעזר פאפו, ולכל העוסקים במלאכה בכנס העשור. בשמי ובשם כל פעילי החוג בחולון, אנו מודים מקרב לב על הזמנתכם אותנו, להשתתף בהתכנסות השנתית "עשור לשוחרי מרכז גאון". תודה ענקית על שאפשרתם לנו להזמין אוטובוס לחברי החוג ולפעילים, להגיע וליהנות מכנס מאוד מכובד, מרשים, מרגש וברמה גבוהה. אנו יודעים שכדי להגיע לרמה ביצועית כל כך גבוהה, מושקעת עבודה רבה ומייגעת של ימים רבים, ואנו מאוד מוקירים ומודים.
"יישר כוח",

שרה ארדיטי
בשם פעילי "חוג שוחרי לאדינו חולון"

לכבוד פרופ' תמר אלכסנדר וכל הצוות, ביום שני ה-14.01.06 הייתי באירוע לציון עשר שנים להקמת מרכז גאון. לפני עשר שנים הייתי ביום הקמתו ומאז אני הולכת כל שנה. השנה התרגשתי מאוד לשמוע ולראות במצגת שהכנתם את כל הישגיו של מרכז גאון בזמן כה קצר. שמי לידיה דרסל ילידת ארגנטינה אבל מגיל שבע עברתי עם הוריי ואחי לאורוגוואי. עליתי עם בעלי ז"ל וילדיי בשנת 1974 ומאז אני בבראש שבע. אני לא ספרדייה, אבל תמיד נמשכתי לתרבות הלאדינו ואני מאוד שמחה שניתנת לי האפשרות להיות בקשר אתכם. אני מברכת אותך ואת כל הצוות על הערב הנפלא הזה, תמשיכו ותבורכו,
בכבוד,

לידיה דרסל

מבנה המרכז ובעלי תפקידים

מר יצחק נבון, נשיא כבוד; מר בעז גאון, יו"ר; פרופ' תמר אלכסנדר, מנהלת;
ד"ר אליעזר פאפו, סגן מנהל; מעיין מנגוני, רכזת מנהלית
בעלי התפקידים מכהנים בכל הוועדות מכוח תפקידם.

ועדות המרכז

ועדת היגוי:

פרופ' רבקה כרמי, נשיאת האוניברסיטה

פרופ' דיוויד ניומן, דיקן הפקולטה למדעי הרוח והחברה;

פרופ' יעקב בן־טולילה (אמריטוס), אוניברסיטת בן־גוריון בנגב;

ד"ר גילה הדר, אוניברסיטת חיפה;

פרופ' חביבה פדיה, מנהלת מרכז "אלישר" לחקר יהדות ספרד והמזרח;

ד"ר שרון פרדו, יו"ר המרכז לחקר פוליטיקה וחברה אירופית;

פרופ' יגאל שורץ, מנהל מכון "הקשרים" לחקר הספרות והתרבות היהודית והישראלית

ועדה אקדמית:

פרופ' דוד בוניס, האוניברסיטה העברית בירושלים;

פרופ' יעקב בן־טולילה (אמריטוס), אוניברסיטת בן־גוריון בנגב;

פרופ' לואיס לנדא (אמריטוס), אוניברסיטת בן־גוריון בנגב;

פרופ' עליזה מיוחס־גינאו (אמריטוס), אוניברסיטת תל אביב;

פרופ' שמואל רפאל, אוניברסיטת בר־אילן

ועדת אמנות ותרבות:

יו"ר: מר יהורם גאון, חתן פרס ישראל בזמר העברי תשס"ד;

פרופ' יצחק בן־אבו, האוניברסיטה העברית בירושלים;

פרופ' קטרין קוג'מן־אפל, המשנה לדיקן, הפקולטה למדעי הרוח והחברה,

אוניברסיטת בן־גוריון בנגב

ועדת פעילים קהילתיים:

יו"ר: יוסי אבוהב; רוני ארזי; שלמה ונטורה; מלכה חליו;

אלי כרמי; משה פרץ; פרופ' יעקב קנטי

תומכי המרכז בשנת תשע"ד

מרכז גאון פועל בזכות משפחת גאון ובזכות קרן נשיאת האוניברסיטה, פרופ' רבקה כרמי.

יבואו על הברכה על תרומת הפרסים לתלמידים:

פרופ' יצחק אדיג'אס; פרופ' משה בן־בסט, מישאל בן־מלך; רחל גאון

שותפים לפרוייקטים של המרכז בשנת תשע"ד

אוניברסיטת בן־גוריון בנגב: המחלקה להיסטוריה של עם ישראל, המחלקה לספרות עברית, מכון הקשרים; החוג הירושלמי לתרבות הלאדינו; הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו; מכון בן־צבי; מכון סרוונטס, תל אביב; מרכז סלטי, אוניברסיטת בר־אילן; עמותת אירמאנוס; עמותת ארקאדאש; קדמתה, המרכז הישראלי לחקר יהדות ספרד והמזרח; שגרירות בולגריה; שגרירות ספרד; תאטרון ענבל, המרכז האתני הבינ־תחומי.

לכולם אנו אסירי תודה

מרכז משה דוד גאון לתרבות הלאדינו

אוניברסיטת בן־גוריון בנגב

ת"ד 653 באר שבע מיקוד 84105

טלפון: 08-6428323 פקס: 08-6428324

דוא"ל: gaon@bgu.ac.il

אתר מרשתת (אינטרנט): <http://in.bgu.ac.il/humsos/gaon>

פייסבוק: Sentro gaon

